„alkot a megtorpant időben”

HELIKON

2018
10

IRODALMI FOLYÓIRAT • MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON • XXIX. ÉVFOLYAM 2018. 10. (744.) SZÁM – MÁJUS 25 • ÁRA 3 lej / 300 ft

Ábrahám Jakab: *Európa elrablása 4*
Lapszámunk 1., 4., 5., 8., 9., 11–13. és 20. oldalát Ábrahám Jakab és Ábrahám Imola csíkszeredai, a Megyeháza Galériában nyílt közös tárlatának anyagával illusztráltuk.

Alulnézetből az emberek sokkal mulatságosabbak

BESZÉLGETÉS CSUKÁS ISTVÁNNAL /2

Szőcs Margit: ŰRINTERJÚ /9

Codău Annamária: LÁNG HELYETT SZIKRÁK /21

KARÁCSONYI ZSOLT

Az ifjú és a teknős

Ha arra próbálunk választ találni, mi is rejlik az ifjúság fogalma mögött (például itt, az ifjúsági irodalomra fókuszáló lapszám első oldalán), mindenképpen a jövőben kell keresnünk „emlékeinket”.

Az ifjúságnak jövője van, múltja alig, önmagát igen gyakran visszamenőlegesen szokta meghatározni, amikor már nem az, vagy még nem lépett át a következő korszakba, csak annak határvidékén visszapillant a megtett útra. Mert az ifjúság az első megtett út, éppen ezért bolyongás, elszakadás, vészhelyzet, peremvidék, sivatag és szökőár egyazon pillanatban, mítosz és a legendák felszínének hirtelen lehántása, szembesülés és szabadulás, sejtések és előreláthatatlan következmények kavalkádja, olyan idő és hely, azaz: dimenzió, amely nem viseli a bezártságot, éppen ezért Arannyal szólva: „mindig lázas állapot”-ban van, mert még „ifjú szívében”, hogy Petőfi sem maradjon ki.

Az ifjúság, sőt az örökifjú fogalma kapcsán három istenséget is említhetünk a görög mitológiából: Érószt – a szerelem, Dionüszoszt – a bor, és Hermészt – az utazás, a kereskedés és a tolvajlás istenét. Utóbbi életének első napjaiban nem csupán tolvajlási készségeiről tesz tanúbizonyságot, de kegyetlen, vad, váratlan és művészi képességeiről is. Hermész, az ifjú isten egy teknőssel találkozva így szól: „ámde ha meghaltál, légy nagyszerű dalnok” – mert már akkor tudja a titáni kegyetlenségű, a teknőst a cél érdekében kegyetlenül feldaraboló, halandó anya által szült majdani olümposzi isten, hogy a szegény teknős páncéljából lantot készít. A homéroszi Hermész-himnuszban e fenti kijelentés után az is kiderül, hogy Hermész „szólott és tett is azonnal”.

A szó és tett gyors egymásutánisága jól mutatja, milyen erők lakoznak az ifjú istenben, akiről már Horatius jegyzi meg: „szívesen lát téged a menny, örömmel várnak a poklok”. Szó és tett együttes jelenléte, a sebesség, a lendület, mindezek az ifjúság jellemzői a halandók között is. A kérdés csupán annyi: az idők során a két horatiusi út közül melyikre tér a reményteljes ifjú? Tolvaj, művész, feltaláló, vagy „csak” utazó lesz-e belőle?

PAVILON 420 **Teodor Dună versei** ▪ **Ádám Szilamér prózája**

Alulnézetből az emberek sokkal mulatságosabbak

Beszélgetés Csukás Istvánnal

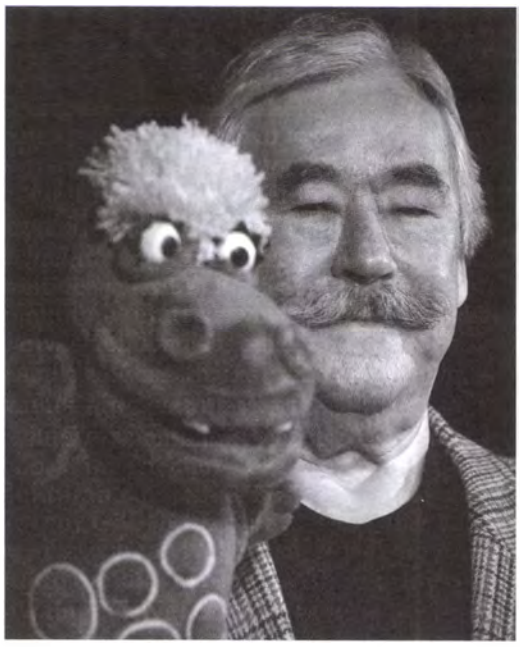

– Elmondta korábban, hogy a sok sanyarúság meg kínlódás mellett, úgy érzi, a döntő pillanatokban szerencséje volt. Miután kiderült abszolút hallása, hegedülni tanult a Békéstarhosi Állami Énekiskolában. A zenére való fogékonyság a műveiben is megjelenik.

– Kisújszálláson születtem, egy kovácsműhely udvarára. Nagy forgalom, nyüzsgés volt. Ott hallgatóztunk a felnőttek között. Ez azért volt számomra lényeges, döntő és szerencsés, mert hallottam még élőbeszédet. A meséket, történeteket, katonatörténeteket, vicces történeteket, anekdotákat tátott szájjal hallgattuk. Szerencsének mondhatom, hogy egy pillanat alatt megtanultam olvasni. A Petőfi-összest úgy olvastam, mint a mesét. Máig a szívem csücske, mert azon a nyelven írt, amelyen kint az udvaron beszélgettek az emberek. Ez hatással volt rám, így kezdtem érdeklődni az irodalom iránt.

Az akkor alakult csodálatos iskolába '49-ben kerültem, ebben a kastélyban egy teljesen más világ nyílt meg előttem. Zenére oktattak minket, igen magas színvonalon, éjjel-nappal zenéltünk. Azért tartom szerencsének, hogy ide kerültem, mert egy nehéz korszakomban, a kamaszkorban segített a zene. Nagyon sok mindent köszönhetek ennek, például amikor Kodálynak írtam dalszövegeket.

Egy kicsit a történelem is segített ebben az ajtónyitásban, de nem csak nekem, hiszen – nagyon is büszke vagyok rá, amíg élek – egy egész nemzedék, főleg inkább az előttem levők, tehát a népi kollégisták ezen a kapun már beléptek. Mi voltunk az utolsó Népi Kollégium. Apám nem nagyon akarta, de anyám ragaszkodott hozzá – és mindig az anyák győznek...

– Erre az időszakra tehető költői indulása is...

– 16-17 éves koromban kezdtem verseket írni. A rádiónak volt egy diákköltő-pályázata, az egyik barátom lemásolta a verseimet, beküldte, és megnyertem a versenyt. Ezekből a versekből egy akkori fővárosi újságban meg is jelent néhány. Ez eldöntötte, hogy hegedűművész vagy költő legyek. A költészetet választottam. Mindenképpen Budapestre akartam kerülni, mert itt a sok nyomorúság közt is volt valami élet, a színházak, az irodalom, az újságok; az írók, a költők itt éltek. Ez volt a harmadik szerencsés pillanatom. Úgynevezett vendéghallgatóként kerültem a kollégiumba...

– Ez volt a híres Eötvös Kollégium.

– Igen. A jogra mentem, mégpedig azért, mert ott volt hely. Később átmentem a bölcsészkarra, de otthagytam, mert rémes volt az egyetem. Az én „egyetemem" a Hungária Kávéház volt, '54-ben kezdtem járni oda: akinek a versemet odavittem, a *Művelt Nép*nél dolgozott, és mondta, hogy ott találkozzunk, a „mélyvízben". Oda járt mindenki, aki élt és mozgott, akit az akkori irodalompolitika kiszorított, a fiatalok közül Juhász Ferenc, Nagy László, Kormos István, de az öregek közül is sokan, például Ottlik. Ott ültem az asztal végén, hallgattam a nagyon érdekes beszélgetéseket, és úgy éreztem, hogy valaminek a folytatása vagyok: egy eleven dolognak, amit úgy hívnak, hogy magyar költészet. A szintén oda járó Déry Tibor, amikor kezet fogtunk, azt mondta: „ha velem fogsz kezet, még három kézfogás, és olyan, mintha Jókaival fognál kezet". Rengeteget tanultam, soha semmilyen egyetemen azokat a történeteket, anekdotákat, tréfás meg egyéb történeteket nem hallottam, mint az asztalnál. Elolvasták az ember verseit, megsimogatták a fejét. Itt találkoztam Kormos Istvánnal is, aki akkor az Ifjúsági Könyvkiadó szerkesztője volt. Itt kezdődött az életemnek egy boldog korszaka, egy új területre nyertem bebocsátást: a magyar gyerekirodalomba.

– Lázadásokkal teli ez a korszak: lázadt az apja, az iskola, az egyetem ellen. Honnan ez a lázadó természet?

– Nem akarom ezt a lázadást teljesen a kamaszkorra kenni – ennél sokkal súlyosabb volt, még Tarhoson kezdődött. Mi ott úgy éltünk, mint az Isten tenyerén, ugyanakkor az ember kapta a leveleket, amik borzasztóak, nyomorúságosak voltak. Elvették apámtól a kovácsműhelyt, kisemmizték, anyám, szegény, otthon maradt egyedül. Éreztük, hogy valami nagy, valami borzasztó történik a világban.

Amikor fölkerültem Pestre, az kettős érzés volt. Egyrészt úgy érkeztem oda, hogy Budapest az én fővárosom, másrészt ezt a várost én meg akarom hódítani. Meg is hódítottam. Az ember próbált hinni a világban, az életben, és ezekről verseket is írt, de egy idő után egy csomó dolgot már nem lehetett leírni. Tudtuk, hogy egy hazugságtengerben fuldoklunk, ugyanakkor kezdett valami kivirágozni: a hit. Ez végül is '56-ban csúcsosodott ki, amikor kitört a forradalom. 18-20 évesen ezt a folyamatot fiatalként nem csak hogy átéltem, de a magamévá is tettem, a kortársaimmal együtt: tulajdonképpen költőnek való állapot volt. November 4-ét, a forradalom eltaposását viszont nehéz volt kibírni. A barátaim fele elmenekült az országból, más részük börtönbe került, én úgy tudtam védekezni, hogy otthagytam mindent és elkezdtem albérletekben bujdosni Budapesten. Nagyon rossz korszak volt, de ezt is túl lehetett élni, mert sosem volt az ember egyedül.

– A korai versek otthonkeresése, nosztalgikus hangulata után „érdesebb, fanyarabb, mondhatni »bartóki« lett ez a zene, a lágy harmóniák helyett metsző disszonanciák jelentek meg" – írja Pomogáts Béla. Ma hogyan jellemezné a költészetét?

– Voltak nagy témák: a szülőföld, az elszakadás, a szerelem, a halál. Amit máig szeretek, és ki is tudtam tágítani egy kicsit, az a szülőföldtől való elszakadás, amelyhez hozzátartozott a gyerekkortól, az ifjúkortól való elszakadás. 26 éves koromban jelent meg az első verseskönyvem, hatéves késéssel. Ez azért nem szerencsés egy költői pályán, mert az ember nyakára avasodnak a versek. 18 éves koromban már olyan verseket írtam, amiket ma is vállalok, és be is tettem a köteteimbe.

Két vonzás között éltem. Az egyik nagy vonzás, amit hoztam magammal, az a nyelv. Az anyanyelv édes hatalma – ezt sokszor megírtam. Óriási költőnemzedék volt előttem, akik a magyar anyanyelvből csináltak gyönyörű költészetet, arra gondoltam, hogy keresgélni kéne még valamit. Újabb példaképeket találtam, az egyik Szabó Lőrincnek a kicsit szikár, kevésbé muzsikás, nagyon prózai verseit, és a másik nagy csábítás, ami in-

CSUKÁS ISTVÁN

A Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas író, költő, a Digitális Irodalmi Akadémia tagja. 1936-ban született Kisújszálláson. Az elemi iskola elvégzése után hegedűművésznek tanult a békéstarhosi zeneiskolában, járt jogi egyetemre és bölcsészkarra, de nem fejezte be. Tizenhét éves korában jelentek meg első versei. 1960-ban a Fiatal Művészek Klubjának vezetője lett. Dolgozott a Magyar Televízióban, volt újságíró is. Kormos István ösztönzésére kezdett el gyerekeknek írni. 1978-tól 1985-ig a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó főszerkesztője, azóta szabadfoglalkozású író. Eddig közel száz kötete jelent meg Magyarországon és külföldön. Olyan halhatatlan mesefigurákat teremtett meg, mint Mirr-Murr, Pom Pom vagy Süsü, a sárkány. Ezekből többnyire rajz- és bábfilmek is készültek, több ifjúsági regényéből pedig sikeres tévéfilmet rendeztek.

kább a zeneiség fele vitt el, az Weöres Sándornak költészete. A két pólus között sikerült megtalálnom azt a hangot, amely az anyanyelv tisztaságát őrzi természetesen, de megpróbálja egy kicsit a városi nyelvvel is vegyíteni. De nem is a nyelv az érdekes, hanem a magatartás, ahogy az ember a világot fölfogja és visszaadja, kifejezi. A zeneiségre Weöres figyelmeztetett később: „Nagyon vigyázz, mert nagyon jó a füled." Én erre meghökkentem: „Miért kell erre vigyázni?" „Azért, mert elvisz." Egy kicsit vissza kellett fogni ezt a csengő-bongó muzsikát. Máshol egyébként szépen alkalmaztam, és volt hely, ahol pont erre volt szükség. Ez nem csak egy hang volt, nem csak az, hogy ilyen meg olyan népi stílus vagy pedig városi stílus, hanem megpróbáltam megtalálni a saját magatartásomat, hogyan kell viselkedem emberként, költőként az én koromban. Azért volt érdemes érte harcolni, mert elértem odáig, hogy csak akkor írtam verset, amikor úgy éreztem, hogy ez óhatatlanul fontos, a lélek fényűzésének tartottam.

– A gyerekirodalom felé fordult. Mivel győzte meg Kormos?

– Kormos azért volt remek szerkesztő, mert toborozta a szerzőket a magyar gyerekirodalomba. Volt egy nagy mondása, hogy a dilettánsokat csak úgy lehet kinyomni a gyerekirodalomból, ha tehetséges fiatalok írnak a gyerekeknek. A magyar gyerekirodalom a világ legcsodálatosabb gyerekirodalma, mégpedig azért, mert az előbb is említett szocialista realizmus rémes dúlása alatt, amikor kirekesztették a tehetséges és jó írókat, ők ebben találtak menedéket. Kormos másik nagy felkiáltása az volt, hogy: „Ne nyomorogjál itt összevissza, tessék a gyerekeknek írni!" Még abban is bölcs és nagy pszichológus volt, hogy azt mondta: „Ne verset írj, mert azt egyrészt már jól tudsz, másrészt pedig Weöres és a többiek után verset már nem nagyon érdemes írni, mert azok nagyon jók." „Jó, mit írjak?" „Írj prózát!" Ezért is áldom a Kormost, mert én prózát addig soha életemben nem írtam, nem is gondoltam rá. Épp ezért az első könyvet – amelyben már megjelent a később híressé vált macska, Mirr-Murr a barátaival együtt – kicsit nehezebben is írtam.

– A Móra Kiadóban hogyan lehetett tenni az irodalomért?

– Amikor beszabadultam ebbe a birodalomba, rögtön láttam, hogy itt nagy tér és pálya nyílik, nemcsak alkothatok, hanem szerkeszthetek, szervezhetek is. Sok állásom volt, de a legkedvesebb a Móránál. Ugyanúgy toboroztam a barátaimat és kollégáimat, mint ahogy engem Kormos, a mézesmadzaggal, hogy sokkal nagyobb hírre lehet szert tenni így, mint költőként. Hála Istennek, a fiatalok, a középnemzedék tagjai szagot fogtak és rákaptak, és ez a gyerekeknek volt elsősorban jó...

– Mire kell odafigyelni, amikor az ember gyerekeknek ír?

– A gyerekeknek pont azzal az erőfeszítéssel, tehetséggel, küzdelemmel írok, mint a felnőtteknek. Sokáig kerestem, és meg is találtam a gyerekírói hangomat: talán az a lényege ennek, hogy igyekszem derűsen, kicsit tréfásan is, a szürrealisba átvinni a történetet. Amikor a *Keménykalap és krumpliorr* című filmet forgattuk, volt egy szellemes operatőrünk, aki leguggolt, és azt mondta, hogy guggoljunk le mi is, nézzük onnan a világot. Kiderült, hogy a világ nagyon nagy, sokkal érdekesebb így, mint fentről nézni. Igen, tessék csak belegondolni, egy picit alulról nézve az emberek sokkal mulatságosabbak. A gyerek sokkal jobb közönség, sokkal érzékenyebb. Azért kell jobban írni nekik, mert még mindent elhisznek, hiszen azért gyerekek.

– Miért fontos a mese a gyerek számára?

– Azért, mert ez segít neki abban, hogy megértse, megismerje és meghódítsa a világot, mert az a világ az övé lesz. Nem mindegy, hogyan hódítja meg: általában az a legjobb, ha a meséken keresztül. Egy népmesében benne van a születés, a halál, a túlvilág, sőt a csodák is. A magyar gyereknek magyar mesét kell olvasni, mert ebbe a világba született bele, ezt a világot kell egészen a zsigerekig magáévá tennie. A gyerek agya szinte végtelen felfogóképességű, a mese pedig azért nagy műfaj, mert mindent tud ábrázolni. Mindenkinek azt mondom, hogy ha meg akar tanulni mesét írni, olvasson népmeséket, azokban ott vannak a megfelelő szavak.

– Ez az egyik megoldás lehet arra, hogy az ún. Z-generáció még kapjon valamit 6 éves kora előtt. Milyen tanácsokat tudna adni a szülőknek?

– Azt, hogy térjenek vissza az élő meséhez, az élő kapcsolat tovább erősíti az érzelmek átadását, a szókincset – ne bízzák ezt a számítógépre. A gyereknek három nagy korszaka van, ezek alatt különböző műfajokat tud befogadni: az első korszak 6 éves koráig tart, amikor még nem tud olvasni, ez a mese korszaka. Utána, 6-tól 10 éves koráig inkább rövidebb, már realistább történeteket tud befogadni. A harmadik a kezdődő kamaszkor, amikor jönnek a kalandos, izgalmas regények és a szerelmes könyvek is. Amit kihagyunk egy-egy korszakból, azt később nem lehet pótolni. Az olvasást egyszerűen nem lehet kihagyni, s ennek már gyakorlatibb oka van: aki nem olvas, az butább lesz annál, aki olvas. Kétségbe vagyok esve, mert azt látom, hogy az olvasás visszaszorulásával az emberiség visszaesik, elbutul.

– Köztudott, hogy Lázár Ervinnel jó barátságban volt. Nevezhető a kapcsolatuk egészséges versengésnek?

– Nagyjából ketten futottunk a pályán. Ez olyasmi, mint a 100 méteres síkfutás: bénával, féllábúval versenyezni nem lehet. Ervin nem volt se féllábú, se béna, tehát ilyen értelemben igenis inspiráltuk egymást.

– Sajdik Ferenccel, több művének grafikusával hogyan találkozott?

– Szerencsém volt az ún. testvérművészekkel. Egy olyan írónak, mint nekem, akinek a művei nemcsak könyvalakban jelentek meg, hanem más műfajokban is, feltétlenül szüksége van munkatársakra, és nem mindegy, hogy azok milyenek. Minden munkatársam zseniális volt, többek között Sajdik Feri is. Volt egy nagy leleményünk – de aztán mást is csináltunk –, *Pom Pom meséi*, a kedvenc mesém. Addig, nálam is, minden történetnek fiú volt a főszereplője. Végre kitaláltam egy olyan történetet, amelynek egy kislány a főszereplője, Picur, aki lassan, nagyon lassan megy az iskolába, és mindenfélét elképzel. Ez azért volt érdekes vállalkozás a részünkről, mert a szereplői se nem állatok, se nem emberek, hanem képzelt lények. Kíváncsiak voltunk, a gyerekek megértik-e. Megértették, a gyerekeknek jobb a képzeletük, mint az író bácsinak, és ezt Sajdik képileg is hasonló színvonalon, hasonló beleérzéssel mesélte tovább. Ezek nagyon jó találkozások, máig is inspiráljuk egymást.

– Hogyan született meg a többi mesehős?

– Süsü, amely a leghíresebb lett a bábjátékaim közül, egyenesen megrendelésre készült. A munkásságom két részre osztható: a nagyobbik részét itthon írtam az íróasztalnál és én kerestem meg vele a kiadót, a másik, kisebbik részét pedig megrendelésre írtam. Magam is nagyon kíváncsian figyeltem, hogy az egyik műfajból hogyan megy át a mese egy másik műfajba, tehát a könyvből hogyan lesz például rajzfilm, színpadi mű vagy film. Egyet mindenképpen le lehet szögezni: a papír végtelen. A papír a legnagyobb úr, az író fantáziája a papíron teljesen szabadon röpködhet. Nagyon sok minden van még most is a fejemben.

– Melyik a kedvenc műfaja? Kipróbálta a meseoperát is...

– Az régi, gyerekkori vágyam volt, szinte Tarhos óta, és már 4 éve, hogy bemutatták. A kedvenc műfajom azonban még mindig a könyv. És újabban nagyon megszerettem a színházat.

– Mit tanul a gyerekektől?

– Ha van egy kis erőm meg időm, csak gyerekekhez megyek el, velük akarok találkozni, nem felnőttekkel. A gyerekektől még most is felvidulok, az ember egyszerűen sugárzó fejjel jön ki egy ilyen találkozóról. Szavakat lehet tőlük tanulni, mert ők még szabadon bánnak a magyar anyanyelvvel, kettévágják, kifordítják, összeragasztják, remek dolgok születnek így. Ezeket megjegyzem azonnal, és beleírom a legközelebbi műbe. Meg abból is lehet tanulni, ahogy beszélnek egymással, ahogy viselkednek. Boldog ember vagyok, ez az én jutalmam.

– Mekkora felelősség az élő klasszikusság, és ezt hogyan éli meg?

– Olyasmit is vállalok, ami nem feltétlenül az író feladata, de belefér az időmbe és erőmbe, ezeket hangoztatom is folyton. Nincs elég színház a gyerekeknek, kevés a könyvek példányszáma – hátha mégis énrám hallgatnak, hátha nem marad falra hányt borsó, amit mondok. Ebben a felelősségben mindenkivel osztozni kell, szülőkkel, óvónőkkel, tanárokkal, mert nem mindegy, hogy a gyerek mit kap első szellemi ajándékként, benyomásként, útravalóként az életben.

Őze Áron színészbarátom alapított egy díjat, a neve: Csukás István-díj. A fiatal drámaírókat próbálják ezzel ösztönözni, Szárszón színházat működtetünk vagy öt éve, amit szerényen rólam neveztek el. Csak azért egyeztem bele, hátha ez becsábítja a gyerekeket – és becsábította. Ez már rég nem hiúsági kérdés, szeretem ezt csinálni, mert ebben még nagyon hiszek.

NAGY BORBÁLA RÉKA

LÁSZLÓ NOÉMI

Pár elegáns vonal – Janikovszky Éva emlékezete

A szavakkal bíbelődő személy akkor válik igazán íróvá, amikor megtalálja hiteles, összetéveszthetetlen és egykönnyen felismerhető hangját. Ezen a hangon tulajdonképpen egész lénye szól, teljes lényének rezgései kellenek ahhoz, hogy a senki máshoz nem társítható hullámhossz összeálljon. És az olvasók legtöbbször azt gondolják, könnyű neki, rátalált a hangjára, hát végül is nem olyan nagy ügy, akárki bepötyögheti írógépébe azt, hogy *az úgy volt, hogy*, vagy azt, hogy *ha én felnőtt volnék*, vagy azt, hogy *mi a szerencse a bajban*. Mennyire igaz és nem igaz ez az érzés! Valóban. Bárki bepötyögheti, éppen csak folytatni képtelen, úgy folytatni és arra folytatni, ahogyan és amerre Janikovszky Éva tette. Annyi szóval és csak annyi szóval elmondani, és ott megállni, pont ott, ahol a megmondás nem túl sok és nem is súlytalanul kevés, hanem éppen csak elegendő ahhoz, hogy a legtöbb józan, szemernyi logikával is megáldott ember beláthassa: hiába tud ő annyi mindent, ha egyszer semmit sem tud és hiába történt meg vele a világon létező összes hajmeresztő dolog, ha egyszer ebben és ebben kétségbeejtően tapasztalatlan.

Kiszaladt ujjaim alól a *megmondás* szó. Ha van valami, ami Janikovszky Éva világától igencsak távol áll, az éppen a megmondás. Írónk nem megmond, hanem elmond, felmond, előmond, bemond. Végtelenül szikár, szófukar szövegei hihetetlen mélységben és elképesztő egyszerűséggel ábrázolják a mindannyiunk életében felbukkanó jellegzetes karaktereket, a jólelkű nagyszülőt, a bizakodó szülőt, a pletykás szomszédot, a szorongó nagynénit, a gyámoltalan nagybácsit, a magabiztos tanítót, a rettenthetetlen főnököt, a fogyókúrázó turistát, és igen, a gyereket.

A totyogó kistestvért és a kotyogó nagyot. A nyughatatlan fiút és a nyugtalan lányt. A nagy kiskamaszt, a kis nagykamaszt, a síró gyermeket, nevető gyermeket, éhes gyermeket, torkos gyermeket. A bámuló gyermeket, kíváncsi gyermeket, életunt gyermeket, a felfedező gyermeket, fásult gyermeket, nyúzott gyermeket. A szétszedett és összerakott, kifordított, befordított, a szálló és a zuhanó gyermeket, mindig épp csak a megfelelő, épp csak a karaktert telibe találó, pár elegáns szóval. Egyáltalán nem olyan terjengősen, ahogyan itt előadódik.

Ám ehhez az elképesztően egyszerűnek tűnő bravúrhoz nyilván nem pusztán arra volt szükség, hogy a Móra Könyvkiadóból hazamenet a főszerkesztő asszony leüljön hű társa, Mercedes, az írógép mellé és minden szót egyenként jól megrágva bepötyögje legújabb bestsellerét, amit számtalan világ- és egyéb nyelvre fordítanak majd. Bár, lássuk be, ez a tevékenység az eredmény eléréséhez némiképp elengedhetetlen.

Nem lett volna önmagában elegendő, hogy Janikovszky (született Kucses) Éva Szegeden néprajzot, filozófiát, német és magyar irodalmat, majd Budapesten filozófiát, pszichológiát és társadalomtudományokat hallgasson. Ugyan miféle néprajz, filozófia, nyelv, irodalom és társadalomtudomány segíthet hozzá bárkit is ahhoz, hogy rájöjjön: nem a gyerekek buta felnőttek, kicsi felnőttek, hanem a felnőttek elbutult és óriásira nyúlt gyerekek. Igaz ugyan, hogy az írónő fiáról, Janóról mintázta könyvei gyerekhősét, akik a mintával egyetemben nőttek egyre bennebb a kamaszkorba, és amikor Janó felnőtt, Éva többé nem írt gyermekkönyvet.

Valószínűleg az sem lett volna önmagában elegendő a dicsőséghez, hogy a két világháború közötti békebeli korban a szegedi könyvesbolt kis emelvényén díszelgő pénztárgépénél sámlin olvasgató Évike buksiját többször is megsimogatja a paposan öltözködő, hófehér hajú Móra Ferenc, amire a nagymama szerint a kislány egyszer majd kétségkívül igen büszke lesz.

Nem lett volna elegendő Tallinn, Moszkva, London, New York, Zürich és a világ összes, a Gyermekkönyvek Nemzeti Tanácsának színeiben érinthető városa és repülőtere sem. A múzeumokból megőrzött prospektusok, a társalgási szótárak, útikönyvek, baráti levelek, mosolygós fotók sem lettek volna elegendőek, mint ahogyan túl sokat önmagában a beépített szekrénysor tetejéről az ember fejére pottyanó Stühmer fadoboz sem lendített volna az ügyön, egy évszázad elsárgult, anya gyöngybetűivel feliratozott fotóival, melyeken hiába írja, hogy Amálka néni, 1910, ha Éva nem tudja, ki ez a néni, miközben anya már rég nem él.

A Réber Lászlóval történt alkotói találkozás már lehet, hogy elég lett volna, nem véletlenül nevezi az írónő is élete különös nagy kegyének, hogy ezzel a hozzá hasonlóan tömörségre, egyszerűségre törekvő, a világot kellő humorérzékkel és iróniával szemlélő művésszel találkozhatott, aki azután első és utolsó kötetét leszámítva minden könyvét illusztrálta a karaktert telibe találó, pár elegáns vonallal.

Minderre szükség volt, persze, mindez mégsem lett volna elég. Hanem arra a teljességre, az alkatrészek sokaságának arra a harmonikus működésére volt szükség, ami Janikovszky Éva jelleme és lelkülete, szíve és személyisége esetén összeállt, hogy megvédje őt a megmondástól, hogy átható tekintete ne zavaró, hanem világosító legyen, hogy az elé toluló forgatagból félelmetes biztonsággal kiválaszthassa a szükséges és elégséges egyszerűséget, ami a gyerek szívének annyira kedves.

A totyogó kistestvér és a kotyogó nagy, a nyughatatlan fiú és a nyugtalan lány, a szétszedett és összerakott, kifordított és befordított, szálló és zuhanó gyermek, a felnőtt mélyén meghúzódó, összetöpörödött és halálra fenyegetett gyermek szívének, akiről Janikovszky Éva soha, egyetlen percre sem feledkezett meg.

„Míg az ember boldog, nem elmélkedik a boldogság mibenlétéről. Nevet, a párjába karol, és megy. Vagy mérgelődik, dühöng, kibékül és megöleli. Szóval él. Amikor boldogtalan, akkor elméleteket gyárt. Például olyasmit, hogy talán más egész életében öt percig sem volt boldog, akkor mit akarok én, aki harminc évet szerelemben, boldogságban éltem? Jól hangzik, csak sajnos nem igaz. A boldogságot nem lehet bespájzolni. A boldogságot (no, adjuk alább: örömöt) újra meg kell keresni és meg kell találni." (Janikovszky Éva, *Másfél flekk a boldogságról*, Felnőtteknek írtam, 1997.)

Ábrahám Jakab: *Remény*

UGHY SZABINA

Duettek Földje

Esküvőn meséltem

Egyszer volt, hol nem volt, távoli vidéken, süppedős mohaszőnyeggel és tűlevelű erdőkkel borított hegyvonulatokon túl, fönn a magasban, ahol a felhők szoknyája folyton fönnakadt az éles sziklacsúcsokon, élt egyszer egy különös madár. Ennek a madárnak bizony egy szárnya volt. A körülötte élők egyáltalán nem csúfolták emiatt. Tudták, a madár soha nem sebesült meg, betegség sem kínozta, egyszerűen csak ilyen volt. Így született. Nem volt más dolga, mint a szelek összekuszálódott hajszálait kifésülgetni. Ugyanis a világnak ezen a pontján buktak át önmagukon a szelek, fuvallatok és zefírek, és fordultak vissza földkörüli útjukról újabb világjárásukra. Így élt ez a madár, már maga sem emlékezett, hány napkelte és napnyugta óta. Aludni csak holdtöltekor aludt, egy-egy éjszakát. Azt mondta, ilyenkor olyan mélyre merül az álmok kútjában, amilyen mélyre csak élő merülhet. Ott aztán csodás lények simítgatták le róla a fáradtságot és a szomorúságot, és kristálytiszta forrásban fürdették szellemét, hogy elegendő erőt kapjon a következő holdtöltéig.

Csicseregve látott hozzá egy éjszaka az épp délről visszatérő Déli Szél hajának kisimításához. Hegyes kis karmaival finoman, de roppant hatékonyan dolgozott. A Déli Szél előzékenyen alákúszott, hogy a kis félszárnyú madárnak minél kevesebbet kelljen verdesnie, amíg végig ér a hullámokon. Déli Szél mindig elmesélte neki, épp merre járt, mit látott. Olykor egy-egy apróbb ajándékot is hozott neki világkörüli útjáról. Hol egy egzotikus gyümölcsöt, hol valamilyen virág illatát, hol apró, szivárványszínű homokszemet. De volt úgy, hogy csak fáradtan elterült egy hegycsúcson, és szótlanul hagyta, hogy a madárka rendbe tegye sörényét. Ezen az éjszakán kis fodrásza egy különleges színű tollat fésült ki hajából.

– Neked hoztam, mosolygott sejtelmesen Déli Szél.

A madárka általában megcsodálta az ajándékot, és továbbadta valamelyik barátjának, mondván, neki nincs rá már szüksége. Valójában sokkal jobban szeretett adni, mint kapni, és sokkal inkább szerette látni barátai felragyogó tekintetét. Ezt a különleges tollat azonban valamiért nem tudta tovább adni. Nyugtalanította, ugyanakkor az otthonosság távoli emlékével is megajándékozta. Mikor legközelebb újra visszatért hozzá Déli Szél, nem bírta ki, és megkérdezte tőle:

– A múltkor egy különös tollat hoztál. Honnan való?

– A világ túloldaláról, a messzi óceánok partjáról. Onnan, ahol mindig meleg van, és a nap mindig ugyanakkor kel fel és nyugszik le. Analemma felel azért, hogy ez a rend megmaradjon. Ő is olyan kis félszárnyú madár, mint te.

– Analemma?

– Igen, így hívják. Üzennél neki valamit?

Ábrahám Imola: *Feltámadott*

– Nagyon szép neve van, ezt mondd meg neki, pirult el a kis madár.

Egy hónap múlva újra visszatért a szél. Kis barátja alig bírta türtőztetni magát. Amint felmászott Déli Szél hátára, mint meghasadt felhőből az első kövér esőcsepp, úgy buggyant ki belőle a kérdés:

– Üzent valamit Analemma?

– Üzent bizony. Azt kérdezi, téged hogy hívnak?

– Hogy hívnak engem, ismételte a kis madár. Hát, nekem csak mindig annyit mondtak, hogy hé, meg hogy te. Talán valamelyik a kettő közül, de az is lehet, hogy mindkettő: Hé Te.

Erre olyan hangosan kezdett kacagni Déli Szél, hogy még a sziklák is kinyitották szemüket, pedig ők aztán tényleg olyan mélyen alszanak, mint titok a sors csilláma mögött.

– No lám. Hát nem adtak nevet neked itt?

– Az ittenieknek annyi a dolguk, majd talán pont azzal foglalkoznak, mi legyen a nevem. Drága Déli Szél, te annyi felé jársz. Nem hoznál nekem egy nevet valahonnét?

Déli Szél arca elkomorodott, mert tudta, hogy nevet nem lehet csak úgy összeszedni a nagyvilágban. Nevet csak kapni lehet, találni nem.

Nagyon szomorú lett erre a kis egyszárnyú madár.

Mikor legközelebb újra eljött hozzá Déli Szél, semmit sem mert kérdezni Analemmáról. Déli Szél törte meg a csendet.

– Sokat gondoltam rád az elmúlt hetekben. Mi szelek Aeoltól kapjuk a nevünket, ő a szelek Istene. Ha elég bátor vagy hozzá, elviszlek magammal hozzá. Nála okosabb lényt nem ismerek sem földön, sem égen. Hátha tud rajtad segíteni.

– Igazán, csillant fel az egyszárnyú madár gombszeme, igazán elvinnél hozzá?

– El én, hiszen annak idején én hoztalak ide véletlenül magammal. Beleakadtál a farkcsóvámba, csak itt vettelek észre, amikor hangosan csivitelve földre pottyantál. Azt hittük, nem maradsz életben. Talán az én feladatom, hogy névhez segítselek. De tudnod kell: hosszú és veszélyes út vezet Aeolhoz.

– Mit bánom én, csak megismerjem a nevem, és megüzenhessem azt Analemmának. Mikor indulunk?

– Amint belövöd a hajamat, nevette el magát Déli Szél. Kapaszkodj jó erősen.

Kilenc napon és tíz éjszakán át utaztak, míg végül megérkeztek Aeol birodalmába.

– Ki vagy te? kérdezte a félszárnyú madárkától szavak nélkül a szelek atyja.

– Én vagyok, a szelek fodrásza. Megtisztítom, néha megmasszírozom őket, ha kérik. A hegyek mögött élek, ott, ahol a szelek fordulnak, de amióta Analemma kis tollát megláttam, valahogy nincs nyugtom.

– Név nélkül éltél mindezidáig, boldogan. Ha most nevet adok neked, soha többé nem térhetsz vissza oda, ahonnan jöttél.

– Én csak Analemmát szeretném látni, de név nélkül nem állhatok elé.

– Hol él ez az Analemma?

– Délen, az óceán partján.

– Kész lennél elhagyni az országodat is, csak hogy vele légy?

– Igen, válaszolta kissé szégyenlősen, de határozottan a madárka.

– Akkor vidd magaddal az otthonodat a szívedben, a nevedben. Legyen a neved Tramontana, a hegyeken túlról érkező idegen.

A kis félszárnyú madárnak tetszett a név. Tramontana, Tramontana, trillázta. Szerette a szó elején pergő t és r betűt, erősnek és lendületesnek érezte, mint amikor átsüvít a szél a fenyők tüskéi közt.

– Üdvözlöm, Tramontana vagyok. Helló, az én nevem Montana, Tramontana, nevetett hangosan, és félszárnyával piruettezett a levegőben.

– Látom, a félszárnyúak törzséhez tartozol, mondta a Szelek Atyja. Most, hogy a keresztapád lettem, ajándékul elviszlek Analemmához. Fél szárnnyal, amúgy sem érnél oda egyhamar. Mielőtt felszálltak, Déli Szél hosszasan ölelte kis barátját, és sok szerencsét kívánt a találkozóhoz. Amikor útra kélt, könnycsepp pottyant ki szeméből, s abból gyönyörű tó lett a Nagy Sivatagban.

– Megérkeztünk, lassított Aeol.

Mikor Tramontana leszállt a hátáról, csodálkozva nézett körül a homokos, meleg vidéken. Mindenütt színes, csillogó lények röpködtek a levegőben. Két szárnyuk volt ugyan, de két csőr csipegette az édes gyümölcsök húsát, négy karom kapaszkodott egy-egy lelógó liánba, és négy szemecskében csillogott a lenyugvó Nap.

– Hol vagyok? – kóválygott a meleg párától és az édes illatoktól részegen Tramontana.

– Isten hozott a Duettek Földjén, röppent mellé fél szárnyával némiképp kacsázva egy kis tarka tollú madár. Még soha nem látott ilyen szépet Tramontana.

– Az én nevem Analemma. Így élünk mi itt. Külön, de mégis egybe fonódva. Aki egyszer megtalálta párját, az nem ereszti el többé. Csak én vagyok ilyen magányos. A testvéreim már mind átélték a nagy összefonódás ünnepét, csak én nem találom a párom. De tudom, hogy egy napon majd elém áll, és akkor felismerem, mert megálmodtam a nevét. Tramontana, azt jelenti, a hegyeken túli lény.

Ami ezután következett, arról nehéz szavakkal beszélni. Talán a zene tudná elmesélni, hogyan nézett Analemma és Tramontana hosszú percekig némán egymás szemébe. A felismerés öröme ezernyi láthatatlan szállal vonta őket egymáshoz egyre közelebb, míg eggyé nem olvadtak. Szárnyaik közös ritmusra vertek, és repítették őket hegyek és völgyek fölé.

PAPP ATTILA ZSOLT

Az ember, aki voltunk

Jules Verne és a pesszimizmus

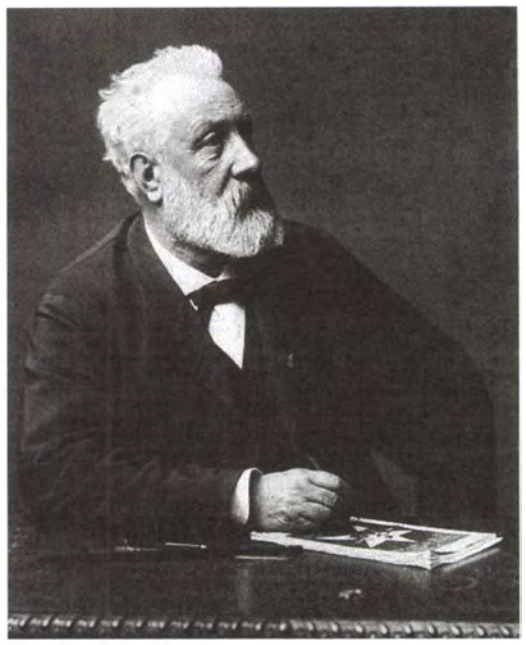

Az idős Jules Verne

Jules Verne regényei olyanok voltak „az én időmben", mint ma a *Harry Potter*-könyvek – így próbáltam érzékeltetni a diákokkal egy középiskolai irodalmi rendezvényen az élményt, amit kora kamaszkoromban a 190 éve született nagy francia megannyi műve jelentett korosztályom jelentős része számára. Nem tudom, persze, mit jelenthet a *Harry Potter* a mai tizenéveseknek, de azt igen, hogy Ned Landdel alámerülni a Nautiluson, Phileas Foggal versenyt utazni a Föld körül, kirepülni rakétán a Holdba, összeesküvést szőni és igazságot szolgáltatni Sándor Mátyás gróffal, Doniphanékkel átélni a hajótöröttség kínjait, vakon tovább botorkálni Sztrogoffal, a cári futárral, majd együtt tanulni a felelősségvállalást Dick Sanddel, a tizenötéves kapitánnyal, háborgó tengeren, óceánok mélyén, felperzselt szárazföldön, az ismeretlen levegőégben, forgatni a már akkor jócskán becses régiségnek számító Lincoln-Társulat, a Móra vagy a Kriterion kiadó Verne-könyveinek megsárgult lapjait – ez a maga teljességében nem átadható, csak tárgyszerűen leírható tudás.

Azóta is idegenkedem a fényes, vadonatúj, hófehér papírtól: a könyvnek alapértelmezetten sárgás-barnásak a lapjai, szélükön talán kicsit gyűrötten, elrongyolódva. Ezek a megsárgult lapok jelentették a világot: Cooper vadnyugati regényeiből azt tanultuk meg, hogy a morális imperatívusz mindig az indiánok pártján áll; Verne Gyula – mert most már örökké elmagyarosodott névvel marad meg az irodalmi emlékezetünkben – *különleges utazásaiból* pedig azt, hogy a világ, legyen bármilyen tágas, a jövő, legyen bármilyen távoli is, megismerhető, az emberi kíváncsiságnak pedig jóformán semmi sem állhatja útját. A határ, szó szerint, a csillagos ég; a lehetőségek belát hatatlanok; a technológiai fejlődés megállíthatatlan; az embernél nincs semmi csodálatosabb. Verne maga volt az optimizmus, az ígéret, az eleven képzelőerő, a jövőbe és a megismerés korlátlan szabadságába vetett hit. Az emberi megismerés létformája pedig a *kaland*, és ifjú emberek számára ez sokkal vonzóbbnak tűnt azoknál a jellegzetesen tizenkilencedik századias polgári erényeknél, amelyek – hasonlóképpen a mi Jókaink életművéhez – át- meg átszövik Verne fantasztikus világait. Mert a bretagne-i mester élete nagyobb részében javíthatatlanul tisztes vidéki polgárként élt, aki óvatos duhajként ifjúkorában ugyan bele-belekóstolt az élet kalandosabbik felébe, de alapvetően mégis csak egy ügyvédből lett tőzsdeügynök volt, akinek meglódult a képzelete.

Ezért aztán nemcsak azt nehéz elfogadni, hogy regényes helyszínei többségének a közelében sem járt – ha jól számolom, négy műve játszódik Magyarországon vagy Erdélyben (itthoni kultuszának bizonyára jót tett, hogy közismerten kedvelte a magyarokat), de sosem fordult meg errefelé –, hanem az is meglepő lehet az életművét kevésbé alaposan ismerők számára, hogy kései munkáiban világképe egyre inkább elkomorult, és ebbe egyaránt beleértendő az emberi természettel szembeni megnövekedett szkepszise és a külső, természeti törvények irányíthatatlanságának felismerése. Egyszerűbben szólva, az kezdte foglalkoztatni, hogy azon a kapun, amelyet ő maga tárt szélesre, befurakodhat-e olyasmi is, ami fölött már nincs hatalmunk: annak a tapasztalata, hogy – szemben a felvilágosodás utópiájával – az eszközök tökéletesítése korántsem jár együtt az erkölcsök nemesedésével. Ott van ez az ambivalens viszonyulás már Nemo kapitány bosszúvágytól motivált legendás alakjának megrajzolásában, a világgal meghasonlott feltaláló, Hódító Robur két regényre is kiterjedő történetében vagy *A bégum ötszáz milliójá*ban, amelyben hidegrázós éleslátással vetíti előre a német fajelmélet pusztító következményeit – bár a történet kétségkívül a sérelmi alapú francia patriotizmus (a poroszoktól elszenvedett háborús vereség utáni) elfogult lenyomataként is olvasható. Az emberséges, de szigorú alapelvek mentén építkező mintaváros, Franceville alapítója, Sarrasin doktor és az azt elpusztítani igyekvő Acélváros ura, Schultze professzor közötti szembenállás nemcsak humanizmus és militarizmus, a frankofőn és a germán szellem ellentétét képezi le, hanem a tudomány két arcát jeleníti meg szimbolikusan, azt állítva, hogy mindkét lehetőséggel számolni kell.

Verne mértékletes pesszimizmusa azonban néhány olyan kései elbeszélésében, novellájában érhető leginkább tetten, amelyeket – gyaníthatóan azért is, mert meghökkentő módon elütnek a jól ismert Verne-képtől – nem sorolunk az életmű főáramába, némelyikük megjelenését az író már nem is érte meg; ezek magyarul összegyűjtve *Az örök Ádám* című, a Gondolat kiadónál 1973-ban publikált kötetben olvashatóak (a címadó mű is eredetileg posztumusz jelent meg, 1910-ben). Vannak köztük olyan könnyedebb hangvételű, humoros elemeket sem nélkülöző írások, mint az amerikai spekuláns kapitalizmus visszásságait bíráló *A humbug*, és olyan nagyívű, filozofikus emberiségtörténeti tabló, mint *Az örök Ádám*. A fentebb említett dilemma – mit lehet kezdeni a tudományos-technológiai fejlődéssel, ha az eredményei ugyanúgy felhasználhatók rossz, mint jó céllal – legtisztábban talán a *Doktor Ox teóriájá*ban (más címen: *Ox doktor hóbortos ötlete*) jelenik meg. Vernéből, minden igyekezete ellenére, itt előlép a kispolgár: mert bár érezhetően komikus vonásokkal rajzolja meg az évszázadok óta változatlan szabályok mentén élő, kiszámítható flamand kisváros világát, afelől sem hagy kétséget, hogy a felforgató szándékú tudós beláthatatlan következményekkel járó kollektív emberkísérletekei és a polgári kisközösség nyugodt rendje közül kinek-minek a pártján áll.

Verne tudománykritikája azonban nem pusztán „technikai", hanem, ha úgy tetszik, „antropológiai" jellegű: magának az emberi természetnek az ambivalenciáit célozza. A *Zakariás mester* fausti történetében az önnön zsenialitásába bódult idős genfi órásmester az Istenhez méri magát, és halhatatlanság utáni sóvárgásában, illetve végzetes gőgjében úgy képzeli, büntetlenül a Teremtő helyébe léphet – megváltatlanságának tragikumát itt a hit ereje ellensúlyozza. A svájci órásmesterről szóló elbeszélés azért is figyelemre méltó, mert megjelenik benne egy olyan motívum, amit Vernével ritkán szokás összefüggésbe hozni: a poe-i vétetésű irracionalitás, a metafizikai dimenzió. Ezt bontja ki aztán egyfajta profán teremtéstörténetté *Az örök Ádám*ban, amelynek kulcsszerepe van az író gondolkodásmódjának megértésében. A hosszú elbeszélés az evolúcióelmélet kritikájaként is olvasható, de Verne valójában átvágja a teremtés vs. evolúció gordiuszi csomóját az emberi tudás korlátozott jellegének beismerésével. Tézise nagyjából a következő: az emberiség története ciklusokba szerveződik, egy-egy történeti szakaszban az emberiség elindul a fejlődés útján, majd valamilyen kataklizma hatására elkezd rohamosan visszafejlődni, hogy aztán primitív állapotából ismét feltámadjon, újabb civilizációkat hozzon létre, mit sem tudva arról, hogy elődei évmilliókkal korábban már végigjárták ezt az utat. A „halvány nyomok, az emberé, aki voltunk (hiszen valójában már nem vagyunk azok), ővelük, mivelünk örökre eltűnnek": Atlantisz létezett és örök. Ádám, mindannyiunk közös őse arra ítéltetett, hogy újra- és újrateremtse mindazt, ami idővel elkerülhetetlenül pusztulásra van ítélve – egy csodálatos módon megtalált ősrégi kézirat alapján erre a következtetésre jut Szofr, az orvos a jövendő Atlantiszok egyikén. „Maga is vérezve a megszámlálhatatlan csapástól, amelyet az elevenek őelőtte már végigszenvedtek, meggörnyedve ezeknek az idők végtelenjében fölhalmozott meddő erőfeszítéseknek a súlyától, Szofr-Aj-Szr zartog lassan eljutott a fájdalmas felismeréshez, hogy a dolgok örökké újrakezdődnek." És minden szörnyűségen túl, ez mégiscsak okot ad az óvatos reményre.

KOLLÁR ÁRPÁD

A várva várt futyfurutty-futár

Babbinak korogni kezdett a kislábujja. Nincs annál szörnyűbb érzés, ha valakinek korog a kislábujja. Kivéve, ha korog a nagylábujja, a térdkalácsa meg a köldöke is. Ennél már csak az a borzasztóbb, ha valaki annyira éhes, hogy a fülcimpája hegyén kívül minden porcikája korog. Márpedig csak a jobb fülcimpájának gombostűnyi hegye nem éhezett.

Micsoda reggel. Kirongyolt az ágyából, berontott a konyhába. Föltépte a hűtőt. Semmi. Föltépte a fiókot. Semmi. Föltépte a spájzajtót. Semmi. Nem talált semmit, ami csillapítaná ezt a szörnyű éhséget. Csak konzervet, csak kenyeret, csak gyümölcsöt, csak tésztát, meg csak százféle haszontalan ételt.

Mindenki tudja, hogy ezt a mindenporcika korgató éhséget csakis a futyfurutty képes csillapítani. Vaníliás, csokoládés, szafaládés, mocsoládés futyfurutty. Vagy akármilyen, bármilyen. De sajnos akármilyen, bármilyen sem volt otthon ezen a szörnyű reggelen.

– Éhen halok!!! – rontott be a konyhába Csörre is.

– Éhen halok!!! – rontott be a berontó nyomában Gebbe is.

Súlyos futyfurutty-megvonási tünetekkel küzdöttek ők is. Gebbe szerint éhen hal a fülhegye, ha sürgősen nem töltenek meg egy betonkeverőt finom, bármilyen ízű futyfuruttyal. Ha egy betonpumpával nem csorgatják az egészet a szájába. De, katasztrófa, nem találtak otthon egy nyalintásnyi futyfuruttyot sem.

– Viszlát, világ, taps, pukedli! – tapogatta meg a fülét Gebbe.

– Éhen fogunk halni! – nyöszörgött Babbi.

– Éhen, az anyád kínját, vagyis az én anyukám kínját is! – nevetett Csörre. – Éhen, ha nem megyünk el a boltba...

– Jaj, Csörre, neked még most is csak a vásárláson jár az eszed! – morgott Gebbe.

– Hahó, észlények! – kiáltott Csörre. Bolt, bolt, bolt!!! Tudjátok, az a hely, ahol a pénzedért dolgokat kapsz.

– Dolgokat? – értetlenkedett Gebbe. – De nekem most dolgokra van a legkevésbé szükségem.

– Úgy értem, dolgokat, mint kaparófa, szafaládé, futy...

– Nekem se kaparófára, se szafaládéra nincs szükségem! – szakította félbe a húgát Gebbe.

– A futyfurutty is egy dolog, te észturmix, amit a boltban kapni a pénzedért.

– Hát miért nem ezzel kezdted? Mit jössz nekem itt a kaparádéval... – kotorászott a zsebében Gebbe...

Kotorásztak a testvérei is. Zsebekben, fiókokban, perselyekben. Még a pénztárcák rengeteg rekeszeiben is. Maréknyi aprót, maréknyi bankót kotortak össze. Csillogó tízest, kopogó húszast, pattogó ötöst, gyűrött ötszázast, ropogós ezrest.

A maréknyi pénzzel elrohantak az egyik boltba, a másik boltba, elrohantak a századik, az ezredik boltba. Boltba, trafikba, pavilonba, piacra és lerakatra. Mindenhova, ahol csak nem volt kapható futyfurutty. Vagyis kapható volt azelőtt, mígnem valaki sok-sok maréknyi apróval és sok-sok maréknyi bankóval föl nem vásárolta az egész készletet!

Nincs. Volt. Hahaha. Nem van. Majd lesz. Kifogyott. Hűlt helye és eladtuk. Rendeltünk, de ki tudja. Hallották minden boltban, trafikban és pavilonban, ahol egykor réges-régen, a távoli tegnapelőtt délelőttjéig még árultak futyfuruttyot. Az a kabát, a kabátos, a szerűség, az vette meg, az vitte el, hallották minden eladótól.

– Az a nyavalyás Zsebbencs fölvásárolta előlünk az összes futyfuruttyot! – kesergett Csörre.

– Ostromoljuk meg az odúját és nyúljuk le a készleteit! – javasolta Gebbe.

– Vagy csak kérjünk tőle néhány falásnyit – javasolta Babbi.

– Haha, kérhettek és ostromolhattok, nincs, nem van, elfogyott – libbent mögéjük a semmiből vigyorogva Zsebbencs.

– Jaj, drága Zsebbencs, a frászt hozod rám! – morcogott Csörre.

– Mi az, hogy nincs, nem van, elfogyott?! Ne szórakozz velünk, azonnal adj egy, vagyis száz, vagyis ezer nyalintásnyit! – morcogott Gebbe is.

– ...kérlek – tette hozzá Babbi udvariasan.

– Szívesen adnék, de már mondtam, hogy nincs, nem van, elfogyott. Megettem...

– Te felzabáltál egy egész városnyi futyfuruttyot??? – kiáltott kétségbeesetten Gebbe.

– Hát, tudod, mindig is szerettem volna egy betonpumpával...

– Jaj, ne, ne folytasd... – nyöszörgött Gebbe, mind éhen halnunk miattad...

– Már miért halnátok? Vegyetek egy talicskányit, ha ennyire éhesek vagytok – vonta meg a vállát Zsebbencs. – Ha nincs elég pénzetek, szívesen adok kölcsön. Mivel vészhelyzet van, kivételesen kamatmentesen...

– Az a baj, te lebbencs lópokróc, hogy sehol se kapni futyfuruttyot... – méltatlankodott Gebbe.

– Hát akkor rendeljetek netről – vetette oda Zsebbencs, és már tova is libbent volna...

...ha Gebbe meg nem markolja a kabátszegélyét. Mi az, hogy a netről? Mert a neten lehet játszani, meg lehet zenézni, meg lehet dumálni, meg lehet mesézni. Meg vagy még egy csilliárd más dolgot lehet, de azt a futyfuruttyos dolgot biztosan nem. Mert mi van, ha nem jön meg? Mert mi van, ha becsapnak? Mert mi van, ha romlott lesz? Mert, mert, mert... Mert ő aztán nem hülyült meg, hogy a világ legeslegfinomabb finomságát neten rendelje meg.

– Oké, akkor haljon éhen a füled hegye – cibálta ki Zsebbencs sértődötten a kabátját Gebbe markából.

– Gebbe, ne legyél már ennyire agyturmix, Zsebbencsnek igaza van! – csitította testvérét Csörre. – Nagyon is szuperszonikus ötlet ez a netes rendelés.

– Jaj, de annyira macerás az egész, kell hozzá regisztráció meg defibrilláció. Meg mi van, ha olyan messziről hozzák az árut, hogy tényleg éhen halunk, mire ideér? – akadékoskodott tovább Gebbe. – Meg, hahó, anyáék elutaztak, ha nem vetted volna észre, nekünk meg se bankszámlánk, se netbankunk. Nem tudunk utalni, és a bankkártyáik is szabadságon vannak. Parittyázzam el a pénzt a távoli csomagküldőnek? Vagy mégis, nagyokosok, hogyan fizessem ki a csomagot?

– Mi sem egyszerűbb, édes öcsikém, az utánvétel itt a varázsszó! – mondta Csörre.

– Utánvétel, utánvétel, utánvétel! Ha kimondom, hogy utánvétel, akkor itt terem a szobámban ezer tonna futyfurutty?

– Majdnem. Szóval: u t á n, vagyis nem elő. Nem kell előre fizetni. Ha a futár kihozza az árut, majd a kezébe nyomjuk készpénzben az árát...

– Különben is, ha megromlott, akkor nem veszed át a csomagot, nem kell fizetni érte... – segített be Csörrének Zsebbencs. – Vagy ha már kifizetted, és csak a kibontás után veszed észre, hogy szottyos, bornyos, lottyos, akkor visszaküldöd és visszakapod az árát.

– Azt már nem! – tiltakozott Gebbe, akármilyen szottyos, akármilyen bornyos, akármilyen lottyos, ha egyszer végre futyfuruttyhoz jutok, én szottyostul-lottyostul befalom!

A hátizsákból előkapták a laptopot és beírták a keresőbe, hogy „futyfurutty rendelés". Kapásból találtak egy csomó helyet, ahol százféle áron, ezerféle színben, ízben és méretben lehetett futyfuruttyot rendelni. Persze egyből hajba is kaptak. Nem tudtak megegyezni, mit rendeljenek. Az egyik borsmentát akart, a másik karamellát, a harmadik meg hatalmasat. Az egyik kékeslilát, a másik csíkoszöldet, a harmadik meg óriásit. Az egyik focis dobozban, a másik kacifántosban, a harmadik meg... A harmadiknak, vagyis Gebbének tök mindegy volt, hogy miben szállítják ki, csak a legeslegnagyobb legyen, ami a pénzükből telik.

Végül tényleg éhen haltak volna, ha Zsebbencs nem lép közbe. Rákattintott a legesleggyorsabb szállítóra, hogy már holnap reggelire megjöjjön a küldemény. Kiválasztotta a legnagyobb adagot, amit csak egy marék bankóért és apróért kínáltak. Seízű és seszínű futyfuruttyot rendelt kacifántosan focis dobozban, hogy Babbi és Csörre se vesszen össze.

– Csak okézzátok le a rendelést, holnap reggelre itt is lesz – mondta Zsebbe. – Én most megyek is, vissza kell vinnem a twixert meg a betonpumpát a telepre...

A testvérek hálásan intettek egyet a tovalibbenő Zsebbencsnek, véglegesítették a számítógépen a rendelést, és...

...és otthon a sikeres vásárlás örömére kentek egy lekváros kenyeret, kentek egy csokikrémes palacsintát, kentek egy vaníliás fánkot. Aztán még egyet, meg még egyet, meg még egyet. Kentek, kenekedtek egész délután, egész éjjel, míg reggel be nem csöngetett hozzájuk a várva várt futyfurutty-futár...

CSEH KATALIN

Elmélkedő

Dolgozatokat javítok
természetes fényben, kora délután,
a háttérben Chopin: Cisz-moll keringő.
Elmosolyodom, amikor az alábbi
gyöngyszemekre bukkanok:
„A balladákban az ismétlések szerepe az,
hogy felizgassák az olvasót."
„Toldi csak egy dolgot szeretett: az anyját."
„A költő ül a versben és oda várja
a kedvesét is."
Egyszer csak szemembe ötlenek
a gyenge tanulók stigmáját láthatatlanul is
magán viselő ötödikes lányka
vézna betűkkel rótt sorai:
„Tanár néni, fárasztó lehet magának
az én fogalmazásomat olvasni,
de én csak ennyit tudok és így, bocsánat..."
A dolgozat utolsó mondatai,
nem tartoznak a tárgyhoz,
őszinte lélek-villanások.
Ez a kislány ezekkel a sorokkal
írói magasságokba emelkedett.
Elérzékenyülök.
Lassan besötétedik,
lámpafénynél folytatom a javítást,
a háttérben Schumann: Álmodozás.
Az utolsó dolgozat után
próbálok megpihenni,
de sokminden kavarog a fejemben.
Magam előtt látom az összes
dolgozatíró gyereket:
áramlanak a gondolatok,
vagy éppen áram(lás)szünet van,
a tolluk végét rágják, izzad a tenyerük,
összemaszatolják az előttük
közönyösen várakozó papírlapot...
Aztán egy hatalmas osztályterem
bukkan elő
megszámlálhatatlanul sok iskolapaddal:
mindenikben egy tanuló ül és ír,
alkot a megtorpant időben,
nyugodtan, ráérősen, stresszmentesen,
teljes harmóniában önmagával.
Eggyé válnak azzal, amit írnak,
majd szép lassan eltünedeznek
a padokból, az osztályteremből,
az emlékezet(em)ből.
A dolgozatjavító tanárnál
van magányosabb?
Talán a dolgozatíró gyerek.

Szülői értekezlet

I.

Ma voltam szülői értekezleten,
az ablak felőli utolsó előtti padban
ültem, a fiam helyén.
Bejött az osztályfőnök,
kedélyesen üdvözölte a jelenlévőket,
majd felsorolta a tudnivalókat,
felolvasta az iskolai szabályzatot,
a gyerekek viselkedéséről, illetve

Ábrahám Jakab: *Jelentés a jelenből*

tanulmányi helyzetéről is szót ejtett,
aztán egyenként beszélt a szülőkkel.
Velem tapintatosan közölte,
hogy a fiam passzív, nem tanul,
semmi sem érdekli igazán,
és van, amikor ellóg az utolsó órákról.
A szülői értekezlet végén
összeszorult a gyomrom,
s a fejem is fájni kezdett, hasogatott.
Hazafele menet elhatároztam, hogy
otthon jól megmosom a fiam fejét,
és meg is büntetem,
de amikor átléptem a küszöböt,
torkomon akadt a szó,
nem mondtam semmit,
igaz, ő sem kérdezett.
Csak ültünk egymással szemben
és hangtalanul vacsoráztunk.
Lopva kerestük egymás tekintetét,
a beszédes csöndet,
a néma szemrehányást...

II.

Ma voltam szülői értekezleten,
a szülők már mind a padokban ültek,
én meg a napló fedezéke mögé bújva
léptem az osztályterembe.
Próbáltam magabiztosnak tűnni,
leplezni szorongásomat,
aztán elmondtam a tudnivalókat,
felolvastam az iskolai szabályzatot,
szót ejtettem a gyerekek viselkedéséről
meg tanulmányi helyzetéről.
Majd egyenként beszéltem a szülőkkel,
a kényelmetlen helyzetekben
kínosan pislogtam.
A szülői értekezlet végére
összeszorult a gyomrom
és a fejem is fájni kezdett, hasogatott.
Hazafele menet üresnek éreztem magam
vagy inkább kiürültnek...
megint elmaradt a katarzis.
Otthon szótlanul vacsoráztam,
a fiam velem szemben ült
és közönybe göngyölt szomorúsággal
tudatta, hogy hármast kapott fizikából.
Lopva kerestük egymás tekintetét,
a beszédes csöndet,
a néma szemrehányást...

Tűnődő

A korareggeli villamosút
a végesség íze illata
át a ridegszürke gyártelepen
mintha József Attila költeményeiben
járnék a város peremén vagy éppen
a külvárosi éjben...
aztán a megérkezés
beszállás a hétköznapokba
az órák... a közöny... a sivárság
a besűrűsödött félelem
a hiábavalóság... a talán
majd egyszer megcsillan
felcsillan vagy csak átsejlik
átdereng mint árnyak lelke
a hűvös termeken
termek hűvösén...
a kirekesztettség
a mellőzöttség
a mindenen való kívüliség
az itt felejtettek
az elfelejtettek
láthatatlan billoga
mindenki azt mondja
hogy úgysem lesz belőletek
semmi mert nem tanultok
mert érdektelenek vagytok
mert nem készültök az érettségire...
Mintha vastag függönyön át
néznénk a napot a télit s a nyárit
a remény határit
együtt vagyunk mi nagyon
emberi gyarlóságunk és
méltóságunk bugyraiban
ahol a különbségek elmosódnak
tanár és diák egymásra talál
a szívdobbanások szünetében
egy versnyi csöndben
– verscsöndben –
a fülkefényben hunyorgunk
szorosan egymás mellett
a költő társaságában...
Most már vége elmentetek
tudjisten mekkora terhet cipeltek
nézni utánatok már nem bír szemem
talpfákon robog a lét velem
állomás nincs csak megállók vannak
a hangosbemondók elhallgatnak

SZŐCS MARGIT

Űrinterjú

A közelmúltban különös cikk jelent meg az *Űrfigyelő*ben. A kutatók műholdak segítségével megfigyelték, hogy a naprendszer egyik nemrégiben azonosított, távoli kisbolygóján, a Pixen, a lakosság szinte reggeltől napestig csak ír és olvas. Annyira elhatalmasodott az ott élőkön a tudásszomj, hogy evés közben sem teszik le kezükből a ceruzát vagy a könyvet.

Tudósainkat majd' elemésztette a kíváncsiság. Addig tanakodtak, spekuláltak, míg kiötölték a gyors kapcsolatfelvétel módját: teleportáltak egy újságírót a kisbolygóra, hogy a szokatlan jelenség végére járjon. A kiküldött sikeresen teljesítette feladatát. Remélem, kedvetekre teszek, ha megosztom veletek az általa készített interjút:

Ábrahám Imola: *Genezis*

Dr. Doktorka, avagy hogyan írjunk doktori dolgozatot

Újságíró: – Jó napot! Elnézését kérem, hogy megzavarom az írásban. Plajbász Benő újságíró vagyok, a Földről teleportáltak. Éppen itt, az ön padja mellett materializálódtam. Milyen csodálatos ez a park. A fák, mint megannyi ágaskodó óriás... Tudja, a kíváncsiság hozott ide. Műholdjainkon keresztül láttuk, hogy e bolygó népe éjt nappallá téve gyarapítja tudását, műveltségét. Azóta önök a mi példaképeink. Nálunk ez a fajta betűéhség csupán egy maroknyi embercsoportra jellemző. Kérem, meséljen, oszsza meg a földiekkel gondolatait, hogy okulhassunk belőlük.

Dr. Smukk: – I-isten ho-hozta. Dr. Smukk a-a nevem. Bocsánatot kérek, amiért akadoznak szavaim. A meglepetéstől van, hiszen példátlan esettel állok szemben. Még nem volt szerencsém idegen bolygók szülötteihez. De ne zavartassa magát, kérdezzen csak bátran, szívesen válaszolok kérdéseire.

Újságíró: – Dr. Smukk? Ezek szerint ön orvos?

Dr. Smukk: – Nem, én a tudományok doktora vagyok. A pörgettyű a szakterületem.

Újságíró: – Igazán dicséretes, hogy egy ilyen apróság is mélyreható kutatás és tanulmányozás tárgya önöknél. Bizonyára jelentős szakirodalma van.

Dr. Smukk: – Igen, kilencvenhárom kötetnyi. Mi minden csekélységnek örülünk, ami még kiaknázatlan terület. Ugyanis nálunk már mindenki doktor, és nem könnyű olyan témát találni, amit mások már ne kutattak volna.

Újságíró: – Bámulatos! És mondja, milyen tanulmányokat, kutatásokat követően pályázhat valaki a doktori címre?

Dr. Smukk: – Régebben szigorú, nehézkes menete volt mindennek. Dédapáink csak deres hajjal, rengeteg vesződés árán remélhették e fokozat megszerzését. De szerencsére felgyorsultak a dolgok: nagyapáink idejében már az egyetem elvégzését követően lehetővé, sőt egy idő után kötelezővé vált a doktorálás. A következő nemzedék az egyetemi felvételire már csak doktorként jelentkezhetett. Aztán a középiskolához is kérték a doktori címet...

Újságíró: – Csak nem oda akar kilyukadni, hogy az elemihez is...?

Dr. Smukk: – De igen. Eltalálta. Pár éve már az óvodások is doktorok nálunk. Sőt. De hány óra is van? Fél öt? Rohannom kell, hogy nehogy lekéssem az unokám doktorrá avatását. Megtisztelne, ha velem tartana.

Újságíró: – Szívesen elkísérem, semmiképpen sem szalasztanám el ezt a nagyszerű alkalmat. Messzire kell mennünk?

Dr. Smukk: – Dehogyis. Látja ott azt a fasor mögötti, fehér spirál-épületet? Pár perc az egész.

Újságíró: – Istenem, milyen szerencsés nagyapa ön. Persze, a jó példa és a tudományra való nevelés gyors eredménnyel jár. Ha látnák ezt a földiek!

Dr. Smukk: – Na, látja, már meg is érkeztünk. Nézze, zsúfolásig megtelt a díszterem. Oda üljünk, az első sorba, a családtagoknak fenntartott helyekre.

Újságíró: – Ha nálunk is ekkora érdeklődés övezne minden eseményt, mi sem ott tartanánk, ahol tartunk. De hol a kis doktorjelölt?

Dr. Smukk: – Türelem, nemsokára itt lesz. A számítások alapján négy óra negyvenöt percre várható az érkezése.

Újságíró: – Az autóbusz vagy a villamos menetrendje alapján történt az időpont kiszámítása?

Dr. Smukk: – Nem, kérem. A szülész-orvos számításai szerint.

Újságíró: – Hogyhogy? Mi köze a szülész-orvosnak az ön unokája doktorátusához?

Dr. Smukk: – Két szempontból is meghatározó szerepet játszik: segít a világrajöttében, majd doktorrá avatja... De figyeljen csak, épp nyílik az ajtó, s ott jön Dr. Fux, az orvos. Látja? Magasra tartott kezében éppen most sír fel az újszülött fiúunokám. Éljen! Éljen! Micsoda oázás! Ezt csinálja valaki utána! Ugye már érti, hogy e teljesítménnyel megérdemli a doktori címet? Látja, mekkora sikere van? Tombol a terem. Éljen Dr. Doktorka! Éljen Dr. Doktorka!

Újságíró: – Hallatlan, hogy egy újszülött már doktor. És mit jelent a „Doktorka"?

Dr. Smukk: – Hát a gyerek személyneve.

Újságíró: – Miért nem adnak neki rendes nevet?

Dr. Smukk: – Azért, mert a bolygó lakossága már minden létező utónevet levédett. Örülhetünk, hogy a Doktorka, mint lehetséges személynév, még nem jutott eszébe senkinek. Nézze a kis doktoranduszunkat. Most adják rá a fekete talárt és az avatási sapkát. Ugye, de cuki? És ezzel elismerést nyert tudományos pályafutása is.

Újságíró: – Miféle tudományos pályafutásról beszél? Hiszen épphogy meglátta a napvilágot.

Dr. Smukk: – Látom, még mindig nem érti. Sietnünk kellett, mert számára nem maradt más doktorátusi téma, mint az oázás. Ezt pedig, ön is elismerheti, magas szinten, kitartóan teljesítette. Megkapta a diplomát, és ezzel véget is ért az ünnepély. Ha akarja, elkísérem még egy darabig.

Újságíró: – Köszönöm, hogy értékes idejéből órákat szán rám. Ám mielőtt hazamennék, szeretném, ha mesélne a szakterületéről, a pörgettyűről.

Dr. Smukk: – Hogyne, nagyon szívesen. Jöjjön, nemsokára visszaérünk a parkba, és ha nem bánja, felolvasok egy kis részt készülő tanulmánykötetemből.

Újságíró: – Nagyon kíváncsi vagyok.

Dr. Smukk: – Jót tesz ez a séta... Üljünk le e padra. Türelmét kérem, amíg előveszem táskámból a kéziratom... iiígy nna... lapozzunk csak... 365. oldal, 2. bekezdés... megvan: „Ha egy pöröllyel pörgettyűt pörgetünk, a pörgettyű bepörög, és addig mind pörög, míg a pörgés lepörög..."

Újságíró: – Jaj ne, elnézést, mi ez a sok pörgés?

Dr. Smukk: – Tudnia kell, hogy nálunk nem csak az utóneveket, hanem az írott szavakat is rég levédték pályatársaim. Megosztoztunk a szavakon. Nekem kutatási témának a pörgettyű, leíró nyelvnek pedig a pörgettyű szócsaládja jutott, kiegészítve a pöröllyel.

Újságíró: – De hiszen ez teljesen értelmetlen. Ezek szerint az ön tudományos munkája, hogy is mondjam, elnézést, de nem több, mint blabla.

Dr. Smukk: – Kérem, ne hagyja, hogy a látszat becsapja. Elárulom, hogy kidolgoztam egy tökéletesen működő, vég nélkül árnyalható jelrendszert, melynek lényege a nyelv zeneiségének kiaknázása. Hallgassa csak: „Ha egy pöröllyel pörgettyűt pörgetünk" mondatrészt a „Jaj de hosszú, jaj de széles ez az út" dallamára olvasom fel, akarom mondani énekelem el, ugye, nem ugyanaz, mintha a „Rózsa, rózsa, labdarózsa levele" melódiájára tenném.

Újságíró: – Kétségkívül...

Dr. Smukk: – Na látja, ebben rejlik a megoldás kulcsa. A szavak dallamváltozataihoz külön jelentést társítok, és gondolom, ön előtt sem titok, hogy a zenei hangok kombinációja elméletileg végtelen. Ily módon pár mondatba bármennyi jelentés besűríthető. Mit szól hozzá? Ugye zseniális? A gondolkodó elme találékony.

Újságíró: – Hm. Nagyon tanulságos, amit mond. Köszönöm az interjút.

Dr. Smukk: – Szóra sem érdemes. Adja át üdvözletem a földieknek. Üzenem nekik: sose adják fel. Mi minden erőnkkel igyekezni fogunk, hogy a továbbiakban is útmutatók legyünk számukra. Számíthatnak a segítségünkre.

PAVILON 420

58 – szerkeszti Horváth Előd Benjámin

TEODOR DUNĂ

borús ég

(cer acoperit)

nem volt este és nem volt reggel sem.
az ég tisztán és csendesen összeszűkült
felettük.

senki sem figyelt az ollóra
és a három téglára. talán
nem is látszottak.

és a cementlépcsőkre sem
figyeltek oda,
pedig biztosan megláthatták volna.

csak egy gyerek emelte fel a kezét, de nem
volt senki, aki távolabb nézett volna
az ujjainál.

amikor az első kamion felborult,
kérdezősködni kezdtek. azt hitték, hogy vicc,
és megnézték jobban.

azonban amikor meglátták a kőbányát
gurulni, azt mondták, hogy ez már nem vicc,
és mindenképp oda kell nézni.

és amikor a 20 emeletes blokk mellett megláttak
egy kettévágott dombot, amiről nagy
földdarabok zuhantak, egyesek megérezték a könnyeket.

és amikor meglátták a fél parkot
200 méterrel a fejük felett, üvölteni kezdtek,
térdre hulltak.

és amikor meglátták az ezer összetekeredett hintát
forogni az égen, és amikor egy tehervonat
megállt felettük,

néhányan eltakarták a szemük, míg mások egyre csak nézték,
ahogy minden bezsúfolódik
közéjük és az ég közé.

és amikor elkezdtek hullani rájuk a húscafatok
a meggörbült mészárszékekből, amikor hullni kezdtek az üvegek,
konzervek
és szeneszsákok a felborult üzletekből,

menekülni akartak – és egyeseknek volt is ahová.

és amikor megjelent a hét összetapadt
fémkohászat, amelyekből tonnányi olvadt
acél hullott – megint menekülni akartak,

de már nem volt hová.

és akik nem akartak látni, egyre csak látták.
és a szemek levegőtlen szájai fehér égsávokat kerestek,
és amikor megtalálták, kisebbet, mint egy szalag,

kisebbet, mint a gyerekek ujjai,
érezték, hogy valami addig soha nem látott
mutatkozik meg előttük.

a kutya az ágyban

(câinele din pat)

ágyamban egy fagyott kutyával alszom.
mozdulatlanul alszom, mert nagyon fáradt vagyok.
a fáradtság megnyugtat. mozdulatlanul alszom tőle.
néha betakarom a kutyát. egyáltalán nem könnyű betakarni
egy fagyott kutyát.

nincs más választásom. gondoznom kell, én is
el kell fáradjak valahogy.

egy nőről szeretek álmodni, akit
nagyon szeretek. nem tudom, hogy
nagyon távoli vagy csak nagyon szeretem.

a kutyát egyáltalán nem szeretem.
megesik, hogy egyazon ágyon osztozunk.
megesik, hogy betakarom a paplannal.
nem hiszem, hogy ettől boldogabb lenne.

bármit is álmodnék, egy nőről álmodom, akit
nagyon szeretek. nem láttam, hogy a tenyerébe
havazna. ez megnyugtat.

egy fagyott kutya mellett álmodni
egyáltalán nem kis dolog.

egy ideje egyre jobban elfáradok.
a kutyának nincs más választása: egyre fagyottabb.
a nőt pedig, akiről néha álmodom,
természetesen egyre jobban és jobban szeretem.

körmökkel a holdon

(cu unghiile-n lună)

kinyúltak az ujjak, mint egy gumi, mint az emlékek
az életről, mint egy rágó.
állok égre mutató ujjakkal és mosolygok.

és azok, pont, mint vékony gránitliánok,
áthatolnak mindenen, amin át lehet, és a holdba fúródnak.
azonnal elindul az ujjaimon
tíz vörösbangya. és az egykori kisujjamon
elkezd felmenni egy elképesztően szomorú nő.

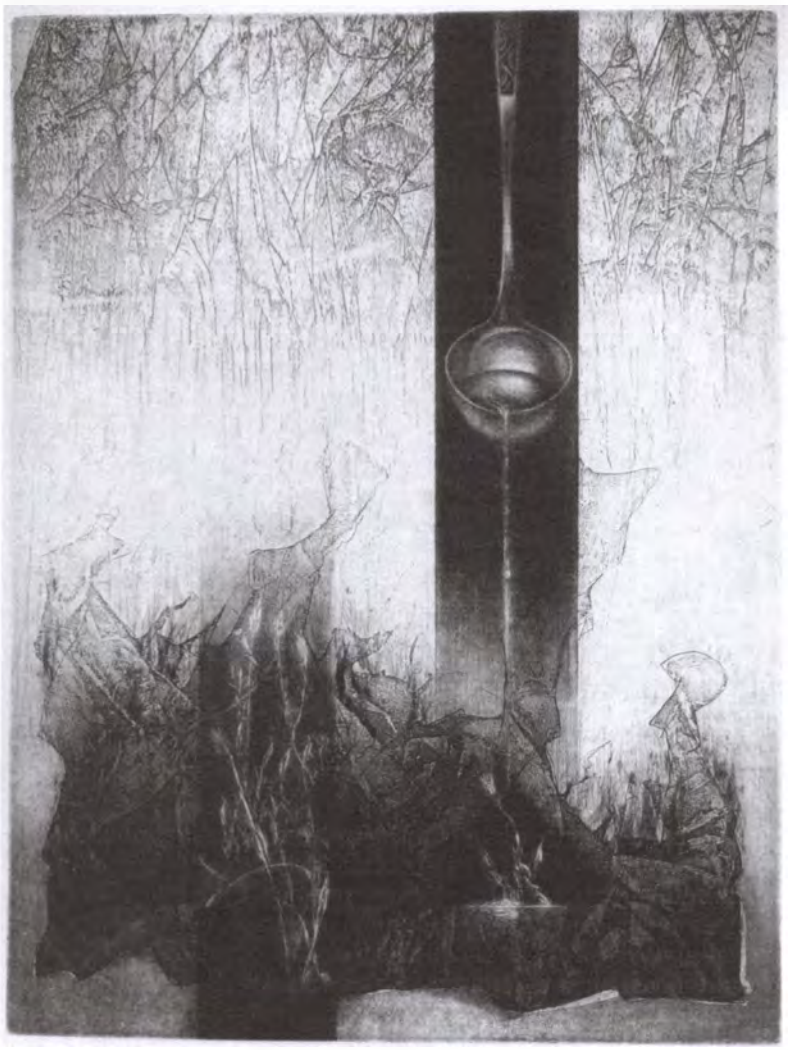

Ábrahám Jakab: *Egyensúly*

hiánytest

(trup lipsă)

a testem nem hiányozna holtában sem
egy feltámadásról,
legyen az bármily jelentéktelen.

még a legkisebb feltámadásról sem hiányozna.
még ha az egy befőttesüveg fedelén történne is,
egy járdaszegélyen,
még ha egy tolószékkel elütött
csiga is támadna fel,
még ha egy ablakpárkányról leesett
hernyó is támadna fel,
halálában sem hiányozna a testem
egy ilyen eseményről.

végtelen gyöngédséggel tenyerembe fognám a feltámadást,
hazavinném, beparfümözném, enni adnék
neki, amit csak kíván
egy feltámadás, felnevelném, megtanítanám,
hogy fogja a kezem,

a bőröm helyettesítené a szépírás füzetet.
minden éjszaka meséket mondanék neki
a nagyobb feltámadásokról,
megtanítanám, hogy ne távolodjon el túl messzire,
vásárolnék neki estélyi ruhákat és reggeli ruhákat.

együtt nevetnénk mindenen, ami nem feltámadás,
a legboldogabbak, a legölelkezőbbek volnánk.

majd később, egy úton a tengerhez
megy: egy ember és a feltámadása.
ennyi.

egy ember
és
a feltámadása.

a tárgyak lelke

(sufletele obiectelor)

minden köröttem levő tárgy összegömbölyödik.
alig lélegeznek. mély ráncok jelentek meg rajtuk.
megérintem az illesztéseket, számolom
szívük utolsó hangjait.

elbúcsúzom minden tárgytól. karjaimba veszem,
megsimogatom őket. nehezen válunk el, könnyeket hullatunk,
csak a megfelelő szavakat mondjuk
a tökéletes búcsúhoz.

és előbújik félénken a függöny lelke
a függönyből, és hullámozva takarja be a fiók lelkét.
a kés kavargó lelke a zsebkendő
finom lelkébe szúródik, a váza lelke pedig
gyöngéden a hajcsat lelke köré helyezkedik.

minden tárgy lelke felszáll,
egyik a másik mellé, egyik a másikra,
mint egy remegő ködréteg az ebédlő plafonján.

mint a paradicsomban, járok a száraz tárgyak közt.

vállig dugom a kezem a tükörbe.
kiszedem magam onnan.

majd az ujjaim hirtelen tíz mozgólépcső lesznek,
amelyek mind a holdra visznek, és hamar kiderül,

hogy az ujjaim odaérve olyanok, mint tíz
amazonasi erdő, és hogy az ujjaim beborították
levegővel a holdat, mint vattával a pálcát,
és most több millió tonna levegő jut
egyetlen orrlyukra.

a gyerekek leszaggatják pelenkáikat, felgyújtják és elindulnak
ujjaimon a hold felé.
az öregasszonyok letépik ráncaikat és hajcsavaróikat,
megtapodják, majd megfiatalodva lépnek a lépcsőre.
a villanyszerelők elrágják fogaikkal az összes villanyvezetéket,
szikrázni kezdenek, és az ujjaimra helyezkedve,
mint a karácsonyfák, felmennek a holdra.

még a halottak is kikelnek a földből,
eligazgatják a csontjaikat ügyesebben, elegánsabban.

és felmegy az ujjaimon minden nép,
és a népek anyjai és a népek ükunokái felmennek
az ujjaimon a holdra.

csak én maradok itt.
elbűvölően egyedül.

és amikor érzem, hogy nincs már senki,
tényleg senki az egész földön,
gyorsan visszahúzom az ujjak lépcsőit.

kinyitom az ajtót,
és elkezdem nevetve az első sétámat
egy egészen kiürült
világban.

ANDRÉ FERENC fordításai

ÁDÁM SZILAMÉR

Királytemetés

(első rész)

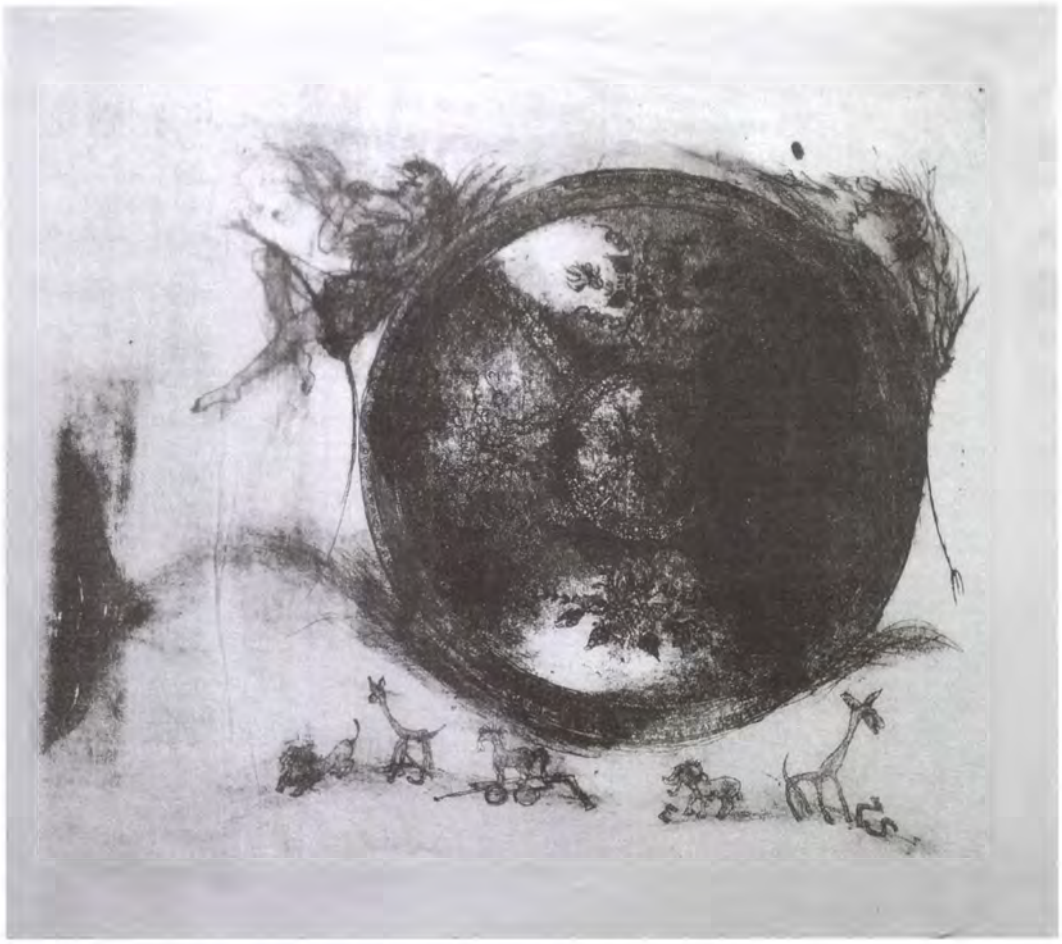

Ábrahám Imola: *kor-ma(karma)*

Még meddig keseríti az életünket, szólt a kérdés folyton, amire csak nyögés volt a válasz legtöbbször. Emlékszem, ez a rövid párbeszéd hangzott el a legtöbbször tatus utolsó éveiben falun. Meg az, hogy Juli, ez már megint beszart, az istók faszába, eresztette ki fogai közt a replikát Juli néni, mire egy újabb cigaretta kezdett füstölni. Ilyenkor visszafogott, de dühvel teli csattogtatások meg halk káromkodások útján jutott el déditatám – azt szerette, ha tatusnak szólítom – a tiszta fehérneműig. Gyerekkoromból egyébként jóformán csak tatus halálba vágyódására emlékszem. Nem volt olyan nap, hogy ne említette volna már a Jóistent vagy a halált, hogy vigye már el akármelyik, élt ő már eleget. Már soha nem halok meg, hajtogatta, miért büntet az Isten ilyen hosszú élettel. Annak örüljön, hogy mindjárt száz esztendős, és még ki tud járni a házból s meg tudja csókolni a dédunokáját, jött a válasz Juli nénitől. Aztán egy idő után meg azt mondta, fél a haláltól. Egyik nap azt kérdezte, ha oda engem beraknak, fiam, a föld alá, oda ki a dombra, onnan én hogy jövök ki? Sehogy, apja – így meg a két lánya hívta mindig, mama és Juli néni –, onnan nem jönnek ki az emberek, s már jó volna, ha maga is oda befeküdne, tevődött hozzá halkabban. Juli néni, mikor tatusra ügyelt, mindig az ággyal szemközt levő kis kanapén ült és cigizett. Sűrű füst gomolygott ilyenkor a kicsi szobában, és nekem mindig hányingerem volt. Sose verte le a hamut a végéről, mindig megvárta, hogy magától essen le. Azt szerettem nézni, mindig versenyeztettem az egymást követő hamutornyokat, hogy melyik lesz a leghosszabb. Olcsó mulatság egy városi gyereknek falun. Sokszor egész sokat bírta, néha még Juli néni is meglepődött. Szerintem ő is versenyeztette őket. Csak ilyenkor láttam halvány mosolyt az arcán. Ne füstölj benn, Juli drágám, nem szeretem, szólt minden egyes alkalommal tatus kérése, amire rendszerint nem jött válasz. Juli néni egyébként nagyon goromba volt, mindig csak mormogott és pöfékelt, és két telefonálás között, amik elég gyorsan követték egymást, tatusra panaszkodott. Már nem hagy itt minket, mondta mérgesen a telefonba minden nap, ma megint egész nap evett, aztán holnap be fog szarni, fogadjunk. Ilyenkor mamával beszélt vagy valamelyik szomszédjával. Annyit ne egyék, már megmondtam, mordult a fogai közt tatusra, mint egy vicsorgó eb, a telefon lerakása után. Én egyébként csak nyáron voltam tatusnál, de néha hétvégén is elvitt mama, ha nem kellett sokat tanulni hétfőre. Régen nem szerettem jönni, de tatus egyre viccesebb lett a gyerekszemnek, aztán már én is akartam. Betömtétek a lyukat, tegnap szinte beleestem, kérdezte egyszer. Milyen lyukat, apja, kérdezte Juli néni, vagy mama, már nem tudom, néha Juli nénivel is eljöttem hozzá, de vele nem volt olyan jó, mert mindig goromba volt, és nem szerettem azt az állandó, ködként lebegő füstöt. Amelyiken jönnek ki a törpék. Milyen törpék, apja, maga meg van bolondulva, amire tatus csak vont egyet a vállán. Anyu mindig jót kacagott, mikor meséltem, könyvet lehetne írni tatából, azt mondta olyankor. Én is gondoltam rá, hogy írjunk könyvet tatából, egyszer odaültem melléje, vittem füzetet és ceruzát. Milyen volt a világháborúban, tatus, kérdeztem, nagyon izgalmasnak találtam akkor a háborút, az utcán menve meg háborús hősnek képzeltem magam egy városi csatában, hajaj jött a válasz, az volt a világ, milyen menet volt, mikor az orosz katonáknak le kellett vágni az egy szem lovunkat, s a kenyeret egész álló nap sütöttük, mert annyit ettek, de csak idáig tudtam leírni, túl gyorsan mondta, és én akkor még csak tanultam írni. Aztán elmaradtak a mesék, már csak a törpékről tudott volna mesélni, azt hiszem, ha bárki kérdezte volna is. Különben én azokról is kérdeztem, de csak annyit mondott róluk, hogy jönnek fel a lyukból. De nem csak törpéket látott, hanem fehér ruhás embereket is. Egyszer sokáig nem akart kikelni az ágyból, és úgy csinált, mintha aludna, aztán nem bírta tovább, és halkan megszólított: hé, kimentek, ugye kimentek? Kik, kérdeztem vissza. Azok az emberek, a fehér ruhában, engem keresnek, el akarnak vinni, de ha alszok, nem zavarnak. De nem voltak ott semmilyen emberek, mondtam neki, de-de, jött a válasz, de akkor elmentek, jól van, és végre kikelt az ágyból. De sokszor dédimamával együtt akart ebédelni, és nem fogott neki az ételnek, míg haza nem ért a szolgálatból. Csak hogy dédimama már tíz éve meghalt, és nem fog ő már ebédelni jönni, mondtuk neki, de ő csak erősítette, hogy dehogynem, ne beszéljetek butaságot, csak a nagyuraknál van szolgálni. Tatusnak a szeme is rossz volt már. Felkapcsolta fényes nappal a villanyt, és ilyenkor mamáék mindig rámordultak. Ő azt mondta, sötét van. Neki már tényleg sötétedett akkor, de azért nem kéne kiáltani, mondtam egyszer mamának, amire azt válaszolta, hogy már jó volna besötétedjen neki végleg, behunynia a szemét s befeküdnie a földbe, ki a dombra, így mondta akkor is, mint mindig, és a domb fele, a temetőre biccentett fejével. Én nem vártam, hogy befeküdjön a földbe. Szerintem már csak én szerettem tatust akkoriban. Régen, mikor beteg volt, és nem tudott kikelni az ágyból, én vittem a vizet neki. Olyankor mindig megsimogatott a száraz, érdes kezével. Mikor helyre jött, olvasott nekem verseket is, három napja nem eszek, se sokat, se keveset, te nem tudod az milyen, de én sokat éheztem. Ilyenkor mindig félbeszakította a verset és elmesélte, milyen volt, mikor három napig nem evett. Nem volt olyan jó, mint a vers, de szerettem hallgatni az ő történetét is.

Tatus falujába egy nagy dombról kellett bemenni. Mindig, mikor mentünk kocsival, elképzeltem, milyen lehet télen ott beszánkózni, úgy fel tudnék gyorsulni, otthon nincs ilyen jó szánkópálya, mint ez az út, de aztán, mikor leértünk, a nagy kanyar látványa el is hessegtette a tervet, nem akartam a fára csavarodva végezni, amire egyébként folyton emlékeztetett mama is. Egyébként keveset jártam falura télen, általában bevitték városra,

hogy egyszerűbb legyen mindenkinek. De a vége fele már nem lehetett hordozni, mindjárt száz esztendős, már be sem tud ülni a kocsiba, nem lehet cocókázni, így mondta mama, cocókázni, úgyhogy aztán mentem télen is, szánkót is vittem, és reméltem, le tudok fékezni a kanyar előtt. De a kanyartól még messze lakott tatus, a falu belsejében. Bonyolult az út, sokat kell kanyarodni, és még a patakon is át kell menni. Régen azt játszottam, hogy a ház a vár, és körben vannak a parasztházak, a szolgálókkal, és én vagyok a király. Egyébként tatus volt. Mindig ő mondta meg, mit kell csinálni. Azt mondta egyszer mamának, hogy amíg él, ő parancsol, s itt rend lesz, ha mondja. A királyok is így szokták. És mamáék is csendben morogtak vissza, ahogy szerintem a királyoknak is szoktak.

Mama szerint egész életükben csak parancsolgatott, és nagyon szigorú volt, de most már legyen elég, azt mondta egyszer, már elegem van, s fogja meg a száját, s nekem ne dirigáljon, míg a szájába én adom az ételt.

*

Szombat reggel érkeztünk meg tatushoz. Mikor a kocsiból szálltunk ki, már a kapuban volt. Most velünk jött Juli néni is, aki egyből rámordult, apja, miért jön ki, tiszta jég az udvar, essen el, s törjön el valamije százesztendősen. Én tatával visszamentem a dombra, ott levettem a szánkót, és elbúcsúztam. Így a szánkóval még félelmetesebb volt a domb. Az egész falut beborította a hó, és egy nagy fehér masszává olvadt össze. A kanyart be tudtam venni, és becsúsztam egészen a faluig. Onnan már inkább tatus fele vettem az irányt, messzinek tűnt a csúcs újbóli meghódítása. Át a Felszegen, majd Alszegen, majd a vizesárkon, ami igazából a patak volt, majd a várfalon, mert tatus kertje régi kőkert volt, és jött utánam a nagy, erős lovam. Te vagy az, István? Nem ismer. Apja, hát ő Gellért, nem ismeri meg, a dédunokája! Tatus csodálkozó arccal meredt rám. Gellért, mondta a nevemet lassan, mintha most hallotta volna először, majd lassan elfordult, és az ágyhoz csoszogott. Megváltozott, sokkal soványabb lett, a szeme még apróbb, és nagyon lassan járt. Mama az asztalhoz irányította. Egyen, apja, hoztunk ételt. Juli néni már versenyeztette a cigarettát. Csirkeszárny, kérdezte halkan tatus, de csak mérgelődő választ kapott, hogy mindig nem lehet csak húst enni, üljön már le a seggére.

Ebéd után kimentem hóembert építeni, de nem tudtam, nem volt elég vizes a hó, úgyhogy csináltam hóangyalt. Tatus is kijött, talán levegőzni akart, vagy csak bolyongott, de mama undokan vezette vissza, üres fenyegetődzésekkel kísérve lassú, csoszogó lábait. A ház csak két szobából áll. Mikor itt vagyok, én a kinti szobában alszok, amelyik az utcára néz. A falon van egy régi kép tatusról, azt szoktam nézegetni. Katonaruhában van rajta. Olyan furcsa, hogy az öregek is fiatalnak születnek. Vacsorázni hívtak, pont mikor újra elkezdett hullani a hó, kár, pedig szeretek a havazásban lenni, és nem szeretem, hogy itt ilyen korán van a vacsi. Csak a hóért szeretem a telet, a hidegért pedig utálom. Meg a karácsonyért is szeretem. Húsleves volt az ebéd, itt mindig az. A vacsora meg az ebéd maradéka, pirítóssal. Tatus megint sokat evett és mamáék mérgelődtek, hogy megint be fog szarni, de azért még adtak neki. Mintha már éreztem volna is a büdöset. Közben egyre sűrűbben hullt, a másodikat meg sem vártam. Kimentem a patakra, ilyenkor szép sima jég van rajta, a vastag hó alatt. Ott csúszkáltam, egy kis részen, amit bevilágított az utcai lámpa fénye, miután a havat elsepertem a tetejéről. Kiabálást hallottam, úgyhogy felfutottam a házhoz. Az ajtót, kiáltja tatus, amennyire csak telik tőle, az ajtót csukjátok be, azt mondja, közben meg mama kiabált, Juli néni a cigijével küszködött, hogy el se oltsa, és tatust is visszatolja, hallgasson el, apja, meg van bolondulva, és gyenge testét az ágy fele vezették. Az ajtót, bejönnek a férgek, a csúszómászók a patakból, azt mondja. Nincsenek csúszómászók, tatus, mondom, ott voltam a patakon, be van fagyva. De, láttam, jönnek, az ajtót csukjátok be, mert bejönnek. Egészen remegett tatus, ahogy támogatták az ágy fele. Végre lefektették, de még mindig mondta, ugye becsuktátok az ajtót, bejönnek a csúszómászók, láttam, hogy jönnek. Hallgasson el, nem jönnek semmilyen csúszómászók, nyugodjon meg. Tatus félt, legalábbis olyan volt az arca. Lassan ingatta jobbra-balra a fejét, és ismételgette, hogy csukjuk be az ajtót, mert bejönnek a férgek s a csúszómászók, pedig az ajtó rég be volt csukva. Aztán a motyogásból hortyogás lett, elaludt, és hamarosan be is sötétedett, úgyhogy nem tudtam kimenni, ami kár, mert tatus nagyon hangosan kezdett horkolni, és a tévét sem tudtam nézni, mert az már régi és halk. Úgyhogy a külső szobába mentem és a fiatal képet néztem tatusról, és elképzeltem, ahogy iskolába jár, sőt óvodába, de nem tudtam elgondolni, hogy milyen lehetett akkor, és folyton ez a horkolás, még az is zavart, úgyhogy inkább feladtam, és valami édességet kerestem, de azt sem kaptam, és egyre jobban unatkoztam, miközben Juli néni a cigiket versenyeztette, keresztbe tett lábakkal, tatust nézve. Mama főzött. Mama mindig csak főz ilyenkor, hogy majd akkor is legyen étele tatusnak, amikor mi már elmegyünk. Már késő este volt, mire felkelt. Most tényleg büdös volt. Juli néni a cigi mellől szólt mamának, mondtam, hogy be fog szarni, fel is kelt rá. Most te törlöd meg, nekem már elegem van, válaszolta mama mérgesen. Én inkább visszamentem a külső szobába. Nem szeretem az ilyent, mindig sokat veszekednek mamáék ilyenkor. A múltkor azt mondta anyu, hogy tatusnak ez már a második gyerekkora. Most eszembe jutott, hogy tényleg az, de szerintem rosszabb, mert ezt ő már nem növi ki. Felmásztam az ágyra, mert erre mindig fel kell mászni, sok matrac van egymáson, és elaludtam. Majd csörömpölésre keltem fel. Kifutottam a belső szobába, ahol tatus leverte a leveses fazekat, és tiszta leves volt a föld. Hát erre sem tud ügyelni, ezért kár főzzek, kiáltotta mama, tatus meg csak állt megilletődve, és motyogta, hogy nem akarta, és miért kiabál vele. Azért kiabálok, mert már nem lesz vége ennek, már nem hal meg maga is, azt mondta. Tatus sírni kezdett, én nagyon megsajnáltam. Miért akarjátok, hogy meghaljak, mondta, és sírt és visszament az ágyhoz és lefeküdt, és sírt tovább, én nem akarok a földbe feküdni, onnan hogy jövök ki?, és Juli néni a levest mosta fel a földről, és mama a szőnyegeket hajította ki a hóba, ott bassza meg, azt mondta, a hóba, a levessel együtt, és tatus sírt, és én visszamentem, és lefeküdtem, és aludni akartam, és nem akartam, hogy a földbe feküdjön, és én sem akarok majd oda feküdni.

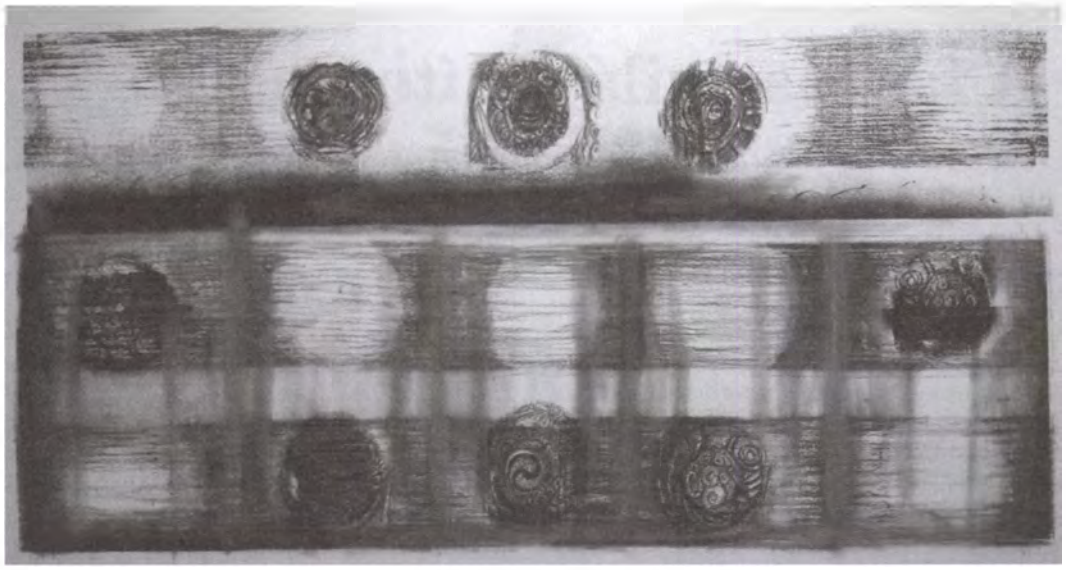

Ábrahám Imola: *lelet*

Teodor Dună (1981) a Bukaresti Egyetem Bölcsészettudományi Karán végzett. Eddig három kötete jelent meg. Verseit francia, angol, svéd, bolgár, spanyol és magyar nyelvre fordították.

Ádám Szilamér 1997-ben született Székelyudvarhelyen. Jelenleg Kolozsváron él, a BBTE magyar-orosz szakos bölcsészhallgatója.

LAKATOS ARTUR

A fantasy-világ mítoszai (4.)

Steven Brust, Dragaera és a magyaros motívumok

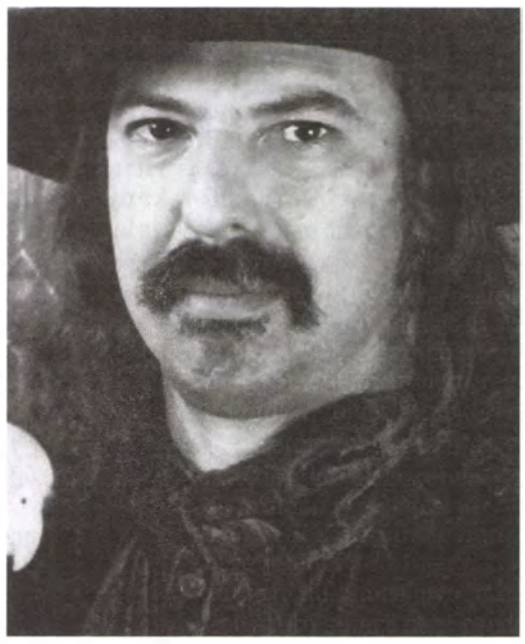

Steven Brust

Steven Karl Zoltán Brust Amerikában élő, magyar származású író azok közé tartozik, akik nem felejtették el a magyar kultúra, folklór elemeit. Mindmáig egyetlen magyarul is megjelent regénye a *Lerombolt palota*, amelyet angol eredetiben 1986-ban jelentetett meg, majd az események alakulásának következtében – rendszerváltozás és minden, ami ezzel jár – Magyarországon is igyekeztek minél hamarabb kiadni. Sietve jelentették meg a Griff-könyvek sorozatban, kellemes olvasmányként, ugyanakkor átütő sikert nem eredményezett. Ezzel együtt a regény keretébe rejtett üzenetek talán ma is őriznek bizonyos szintű művészi üzenetet, rejtett aktualitást.

Az események színhelye a Brust által megálmodott Dragaera világába helyezett alternatív Magyarország, Fenario. A bevezetőben, regélő stílusban megfogalmazott felütésben az olvasó már elég komoly áthallást érzékelhet:

„Valaha régen élt egy nagyúr, Fenarr volt a neve. …Akármerről is jött, egy napon arra a vidékre vetődött, ami a Nyugati-hegységgel, más néven Tündérhegységgel volt határos, és amit északkeletről a Zordonkör, délről pedig a Vándor-erdő és a Nagy Láp határolt. Ezen a vidéken olyan emberekre lelt, akik még itt, Tündérhon határán is hosszú életűek maradtak. Harcias nép volt, lovasoktól származott, akik rablásból és fosztogatásból éltek, amíg át nem keltek a Zordonfal-hágón, és le nem telepedtek ezen a vidéken. Úgy tartják, a törzs főnöke megszagolta a Folyó melletti földet, megízlelte a Folyó vizét, és így szólt:

– Megleltük hazánkat.

Azóta e föld tavainak partját, végtelen síkságait, hegyeit, völgyeit lakják."

Az országalapító Fenarr lelke – a hagyománynak megfelelően – valószínűleg egy kardba költözött, mely az Állam nevet kapta, és Fenario mindenkori királya forgathatja. A királyi család természetesen a Palotában lakozik. Habár a könyv szövege szerint ötezer ember lakja a fővárost, ahol a palota is található, a regény kevés szereplős, a királyi család és szereplőként megjelenő udvartatásuk elférnének egy alföldi tanyán is. A négy királyi testvér, jobban mondva a legidősebb és a legfiatalabb, László és Miklós konfliktusa köré épül fel maga a cselekmény. A négy fiú közül László, a legidősebb a király. Jó uralkodói képességekkel bír, és nagyon tiszteli a múltat, valamint ennek fizikai megjelenését, mint például Államot vagy a már igencsak öreg, és ennek következtében már rosszabb állapotban lévő Palotát. Hirtelen haragú révén rá is támad Miklós öccsére, mikor ez utóbbi nem úgy beszél az omladozó falakról, ahogy ezt László elvárná. Andor öccse nyugodt, tudós típus, Vilmos kiemelkedő erejű óriás, aki egyedül megöl egy sárkányt. Végül pedig a legfiatalabb, Miklós töprengő, a világot megismerni vágyó, meditációra hajlamos. Egy banális helyzetből induló szóváltás következtében László rátámad Miklósra, aki elmenekül a palotából. Ezt követően találkozik Bölcsességgel, a táltos lóval, aki már Fenarrt is kiszolgálta, és akit Bölknek nevez el, majd megjárja Tündérhont is. Hazatérését követően, azzal együtt, hogy testvérei örömmel fogadják, még egy meglepetés várja. Elhullatott vércseppjéből fa nőtt a szobában, amit nem lehet elpusztítani. László és barátai ugyan megpróbálnak mindent, de a fa végül szétveti a palotát. Az áthallások meglehetősen nyilvánvalóak lehettek a rendszerváltás közepette, később azonban ez a regény túl nagy karriert nem futott be, nem vált belőle sorozat, habár Miklós és Brigitta leszármazottainak és királyságuknak a sorsát érdekes lehetne nyomon követni.

Más sorsa lett a Vlad Taltos-sorozatnak. Vlad maga is fenariai, de a Birodalomban él, ahol a dragaeránok jelentik a többséget. A Lerombolt Palotában őket fordították tündéreknek, az eredeti angol szövegben pedig a keletiek – köztük a fenariak is – elfeknek nevezik őket, míg a dragaeránok saját magukat embereknek, a többieket pedig keletieknek (easterner) mondják. A dragaeránok két méternél magasabb humanoidok, átlagéletkoruk 2000–3000 év, és a keletiekkel ellentétben, testük nem növeszt szőrzetet. Nagyon szigorú, kasztrendszerszerű társadalomban élnek, 17 házba tagozódva. Mindegyik ház egy-egy állatról van elnevezve, amelynek tulajdonságai vonatkoznak bizonyos mértékben a szóban forgó házhoz tartozókra is. „A Tiassa sétálva, a Sárkány állva, a Lyorn ülve, a Dzur utólag gondolkozik", mondja Vlad Taltos a *Főnix* című kötetben, összegezve benyomásait a különböző nemesi házakhoz tartozó dragaeránokról.

Az egyetlen nem nemes és egyben a legnagyobb lélekszámú ház a Teckla háza, mely egy mezei egér típusú rágcsálóról van elnevezve. A birodalom lakosságának 90 százalékát a tecklák alkotják, és néha lázadoznak a rendszer ellen, mint ahogy ez a *Teckla* című regényben is történik. A legnemesebb házak közé tartoznak a Főnix – a sorozat eseményei idejében közülük kerül ki a császárnő is –, a harcosokat tömörítő Sárkány és Dzur (fekete tigrisszerű nagymacskaféle) házak, valamint a tudománykedvelő Lyorn (egyszarvú) házak. Egy ház tagjainak foglalkozása nagy általánosságban megfelel szimbólumállatuk tulajdonságainak, így például az Orca ház tagjai főként tengeri kereskedők.

Dragaerában a keletiek akkor jutnak állampolgársághoz, ha csatlakozni tudnak valamelyik házhoz a tizenhét közül. Ez nehéz, de nem lehetetlen. A legegyszerűbb a Teckla házába bekerülni: ehhez mindössze annyi szükséges, hogy a szóban forgó keleti munkát vállaljon valamelyik nemes birtokán, és egyúttal hűséget is esküdjön neki. Kicsit másképpen működik a tagság a birodalom szervezett bűnözői hálózatát és egyben titkosszolgálatát jelentő Jhereg-házban. Itt a tagságot meg lehet vásárolni, és gyümölcsöző tevékenység esetén egyre feljebb lehet kerülni a ház hierarchiájában, ahogy történik ez hősünkkel, Vlad Taltossal is. Egy harmadik ház, amely kívülállókat is befogad elvileg a soraiba, a Dzur harcosok háza, itt viszont a próbatétel nagyon nehéz: dragaerán vagy keleti, a jelentkezőnek 17 dzur bajnokkal kell sorban megvívnia, abban a sorrendben, ahogy ezt a ház vezetősége számára kijelöli. Úgyhogy ezzel a lehetőséggel kevesen próbálnak meg élni.

Vlad a birodalom fővárosában született és gyerekeskedett, a keletiek által lakott gettóban. Apja, Pishta kocsmáros volt, aki arra gyűjtögetett, hogy fiának tagságot vásároljon a Jhereg házban, hogy ezzel is könnyebb élete legyen. Vlad nagyapjától elsajátította a keleti egykezes vívást és a boszorkányságot, de megtanulta a dragaerán kétkezes vívást és a varázstudományt is. Sőt, saját jhereg (pterodactylusszerű repülő, mérges, ragadozó hüllő) társat is szerzett, akit Loioshnak nevezett el. Vele telepatikusan kommunikál, és a legtöbbször élcelődnek, akár harc közben is. Loiosh máskülönben nagy segítséget jelent Vlad számára: elvonja az ellenfél figyelmét, és mágikus állati képességei is sok esetben hasznosak Vlad számára, mint például mikor Loiosh felismeri az élőhalott vámpírt. Ilyen szolgálatok mellett Vlad is sok mindent elnéz neki, mint például azt a fenyegetést, hogy döglött tecklákat fog elhelyezni Vlad párnájára.

A Vlad Taltos ciklust Brust 19 kötetesre tervezte, ezek közül az első, *Jhereg* címmel 1983-ban, a legutoljára megjelent, 15-ik számú kötet, a *Vallista* 2017-ben került piacra. Ha minden igaz, még négy kötet van hátra a több mint harminc éve folyamatosan megjelentetett ciklusból. Mindegyik kötet stílusa más és más: míg az elsők klasszikus bűnügyi történetek, a legutolsó, a *Vallista* például inkább gótikus hangvételű regény, mely egy udvarházban zajlik. A szórakoztató, magával ragadó stílus pedig nagyon népszerűvé tette a sorozatot az Egyesült Államokban. Vlad Taltos nem a tipikus sword & sorcery karakter, és talán éppen ebben rejlik sikerének titka.

ZÁGONI BALÁZS

Fekete Fény – 2

A hegy

Részlet a *Csolnakos* című fejezetből

Csolnakos valaha hivatásos csapatépítő volt, és városi megrendelőket vitt el kenutúrákra ugyanezen a folyón, csak feljebb, a Városhoz közelebb. Kényes kis macákat és csávókat, akik két nap után elmondhatták, hogy uáá, de tuti kemény volt, ahogy kenuztunk lefelé az örvények között! Gondolom, az evező, az volt kemény, jól feltörhette a tenyerüket. Nekem is feltörte tegnap, de ma bekötöttem, és rájöttem, hogyan kell úgy fogni, hogy a legkevésbé fájjon. Apa szerint holnap már alig fogom érezni. Csak a derekam fáj borzasztóan. Szóval, mikor megépült a fal, Csolnakosnak is mennie kellett a Városból, de neki több esze volt, mint nekünk, mert egyből jó messzire ment, így a Város többet nem piszkálta. Talált magának egy halászcsárdát, itt húzták meg magukat a barátnőjével, és innen vitte kenuzni az érdeklődő turistákat. S mikor nem volt kit, hát halászott, eltartotta belőle magát, és ami maradt, eladta a csárdának. Elég jól ellehettek. (...)

De amikor tegnap hajnalban felkerestük őt, Csolnakos sem jó bőrben, sem jó passzban nem volt. Noha a halászcsárda a túlsó parton állt, messziről láttuk, hogy már nem működik. A nője halat sütött roston a szabad ég alatt, meg kell hagyni, nagyon jó illata volt. Én már azzal is beértem volna, ha meghív minket reggelire. Hetek óta nem ettem húst, pláne halat nem, a gombából és a bogyókból már nagyon elegem volt. Csolnakos a kifakult kockás ingén egy kopott bőrmellényt viselt, és bő rövidnadrágban, valamint gumicsizmában cuppogott jobbra-balra a sáros folyóparton. Mosdatlan volt, és legalább egyhónapos szakállat viselt. Valószínűleg a kora reggeli látogatás sem növelte a bizalmat irányunkba, de később nem jöhettünk, a drónszünet alatt kellett mozognunk. Az idő gyorsan fogyott, így hát Apa belekezdett a mondókájába.

– Szerusz, Csolnakos, emlékszel még rám?

Csolnakos egy ideig nem felelt, tett-vett, és néha oldaról pislogott Apámra. Aztán végre kibökte.

– Miért, kellene?

– Tíz éve dolgoztunk együtt. Akkor még a Datanixnél voltam. Kétszer is csónakoztunk veletek.

Csolnakos megvonta a vállát, és tovább tett-vett.

– Mi történt a csárdával, miért zárták be? – próbálkozott tovább Apám.

Csolnakos megfordult, és egyenesen Apám szemébe nézett.

– Ezért jöttetek ide hajnalban? Hogy ezt megkérdezd?

– Nem. Üzletelni jöttünk. Vagy segítséget kérni. Ahogy tetszik.

– Az első érdekel, a második nem.

– Rendben: kölcsönözni szeretnénk három kenut. Kábé egy hétre. Mennyibe kerül?

Csolnakos felnevetett. A barátnője közben eltűnt valamerre, ezért ő kezdte el forgatni az illatozó halakat. Szerintem tökéletesen megsültek, le kéne már venni, de ő még tovább süti, talán abban a reményben, hogy előbb leráz minket.

– Kölcsön. Rendben. Egy napra kenunként kétszáz. És letétbe kérek kenunként ötezret. Visszakapjátok, ha visszahoztátok.

Most Boki és az ikrek morogtak, Apa meg lenyelt egy nevetést.

– Csolnakos, ennyi pénzt még nem is láttunk együtt, amióta nem lakunk a városban. Ez rengeteg!

Nekem eszembe jutott, hogy ha volna még fizetésem, a közelben pedig egy bankautomata, akkor két havi bérem elegendő lenne most a letétre és a bérre is. De persze ez már a múlté.

– Én viszont láttam ennyi pénzt, és nálam ez a tarifa. Nem adhatom olcsóbban, mert ha közben turisták jönnek, akkor már nincs mit kiadjak nekik.

– De Csolnakos, neked tucatnyi kenud van...

– Mi közöd hozzá?! És ha egyszerre mind a tizenkettőt ki akarja venni egy csoport? És mivel nem jut mindenkinek, lemondanak a csónakázásról! Akkor mi van? Akkor én buktam a bizniszt, az van!

– Ne csináld. Mindannyian látjuk, hogy a csárda bezárt. Nemhogy egy kocsi, de még egy árva lélek sincs itt. A kenuid meg...

Végignéztem a parton heverő kenukon, amiket Csolnakos egy fűzfa alá húzott, és lombos ágakkal takart le. Az ágak már elszáradtak, és látszott, hogy a legtöbb kenut hónapok óta nem mozdították meg.

– És ha... – mukkant meg Öreg Boki, mire Apa egyből megszorította a karját. De már késő volt.

– És ha mi? – csapott le Csolnakos. – Ha elveszitek erővel? Miért, te azt hiszed, hogy Ema vízért indult, hogy teát főzzön nektek? Vagy pisilni ment? Nézzetek csak hátra kicsit!

Elkezdtem kutatni a tekintetemmel a fák között. A mélyen kivájt folyómeder felső vonulatát dús bokorsor szegélyezte. Annak egyik hézagában pillantottam meg a nőt, Emát, egy felajzott íjjal. És nem sokkal odébb egy tízéves forma fiút, szintén íjjal a kezében.

– Mielőtt egyet lépnél, haver – bökött Csolnakos Öreg Bokira –, a kölyök szívét már átütötte a nyílvessző!

A kölyök én voltam. Önkéntelenül is a mellkasomra tettem a kezem. S arra gondoltam, hogy ki tudja, mi jár most Öreg Boki fejében? Amióta a fia halálhírét hoztam, nagyon megváltozott. Nappal alig hallani a hangját, éjjel, álmában viszont gyakran zokog, néha pedig üvöltözve ébred. Nem adnám az életemet most az ő kezébe. Csolnakos elégedetten felnevetett.

– Na, erre nem gondoltatok, mi?

Apa elém lép, de közben hol Öreg Bokira, hol Csolnakosra néz. Közben nyugalmat erőltet magára.

– Nem azt akartuk mondani. Mi van, ha valami olyat ajánlunk fel, ami neked is érték lehet? Nézd, Csolnakos, te is, mi is más időket élünk. Lehet, hogy nem a pénz a legfontosabb most...

De Csolnakos hajthatatlan volt.

– Duma. Nem érdekel. Még azt sem mondtad meg, hogy honnan jöttök.

– A gombászoktól – válaszolt apám.

– Gombászkolónia már hónapok óta nincsen. Hol laktok?

– Egy barlangban.

– S hogy tudtok élelmet szerezni?

– Csak hajnalban, illetve van egy kis segítségünk...

– Átálltatok?

– Szegény Szomszédhoz? Nem, nem ez a segítség.

Apa ekkor lendületesen lekanyarította a hátáról az egyik fémpajzsot, és épp intett volna Öreg Bokinak és Arturnak, hogy ők is vegyék le az övéket, amikor egy sivító hang, majd egy éles koppanás szakította félbe a műveletet. Apa pajzsáról egy rövid nyílvessző pattant le.

– Geri! – üvöltött Csolnakos. – Csak akkor lősz, ha az anyád is lő, ezerszer megmondtam! Ne tartsad felajzva az íjjat, mert elfáradsz, és remegni kezd a kezed, és aztán bármi kis biszbaszra elengeded. Tedd le azonnal!

A bokrok felől halk gyereksóhaj érkezett.

Apa szája széle rángatózott, de nem röhögte el magát, továbbra sem mozdult, csak állt, kezében a pajzzsal.

– Megmutathatjuk? – kérdezte végül.

Csolnakos intett, hogy igen. Erre a három férfi összetette a pajzsokat, én meg előhalásztam a zsákomból a tükröt, és gyorsan aláillesztettem. Még éles bevetésen nem voltam, de Apa az első naptól megtanított a pajzs használatára.

– Ez meg mi a francra jó?

– Drónok ellen.

– Vizet nem fakaszt a sziklából?

– Tényleg működik – mondta apám a sértődöttség legkisebb jele nélkül. – A pajzsok felfogják a lövedékeket, a tükör meg visszafordítja a lézert.

Csolnakos közelebb lépett, és leguggolt a pajzsok mellé. Végighúzta az ujját a golyók által nem egyszer megszórt, edzett acélon. Aztán a tükör szélét érintette meg.

– A tükör miből van?

Apa megvonta a vállát.

– Talán proto-neolínium, nem tudom. A csempészektől vettük, méregdrága volt, de... működik!

– Leszedtetek már valamit?

Apa erre megfordította az egyik pajzsot, és megmutatta rajta a rovásokat.

– Nyolcat! Tényleg? Hogy azt a...

Csolnakos még pár másodpercig nézegette a cuccokat, aztán felállt.

– Rendben. Megkapjátok a három kenut. Ideadjátok a három pajzsot és a tükröt.

Öreg Boki és Artur is egyből tiltakozni akartak, de Apa leintette őket, majd Csolnakoshoz fordult.

– Rendben, de van két feltételem. Ha mi négy dolgot adunk, négyet is kérünk. Süss nekünk halat. Az útra is. És ha visszahozzuk a kenuidat, te visszaadod a pajzsainkat.

– Miért, akkor majd kiszarjátok nekem a halaimat is?

Nagyot röhögött a saját viccén. Majd egy darabig csak nézett az Apám arcába. Nem lehetett eldönteni, hogy a fejében mi játszódik le. Aztán hirtelen, minden előzmény nélkül, kinyújtotta a kezét.

BORSOS J. GYÖNGYI

Mire képes a képregény?

Az ember érzelmi viszonyulását egy műfajhoz nagyban meghatározza az első találkozás. Az én legmaradandóbb képregényes élményem egy kacsához kötődik. Nem, nem Donaldnak hívják, a neve Mákvirág, és Kokóval, társával a zűrben együtt gyerekkorom egyik nagy kedvence volt. Emlékszem még ezekből az időkből a *Napsugar*ak és *Jóbarát*ok hátoldalán érkező képregényadagokra, és rémlik egy-két *Pif* és *Rahan*, amire a baráti franciák jóvoltából ritka kincsként, de szert lehetett tenni. Nagyjából ekkora vonalon mozogtak a 70-es, 80-as évek gyerekeinek s ifjainak belföldi képregényes lehetőségei – nem küzdöttünk a bőség zavarával. Azért ott voltak még a magyarhoni *Füles*ek, benne a jó kis Rejtő-adaptációkkal, esetleg, jó külföldi kapcsolatok révén kiegészülve *IPM Alfá*val, *Kockás*sal, miegymással, a rendszerváltás után pedig a magam részéről *Garfield*del, amelyből elég takaros gyűjteményt halmoztam fel annak idején.

Nem véletlen, hogy a képregénypiac ennyire sivár volt akkoriban. A képregény megítélése minden népszerűsége ellenére sokáig, sok helyen nem volt túl kedvező (néhol máig sem az). Kritikusai úgy gondolták, nem fejezhető ki vele komoly tartalom, sekélyes, olcsó illúzókkal, primitív erőszakkal operáló, ízlés- és személyiségromboló tömegtermék, felhígított irodalom, mely legfennebb olvasáspótléknak való, legnagyobb jóindulattal is gyermek- vagy ifjúsági műfaj. Ezek a bírálatok egyrészt az általánosításból fakadtak, a képregény egyes válfajai, illetve művei alapján ítélték meg a műfaj egészét. Másrészt az első tudományos kíváncsisággal vizsláló tekintetek fényében is köztes, átmeneti dolognak mutatkozott, kevesebbnek a többi művészeti ágnál az azokhoz tartozó szempontrendszer és vizsgálati módszerek alapján. A helyzet akkor kezdett el megváltozni, amikor tudomásul vették, hogy ebből a köztes helyzetből egy önálló, képet és szöveget speciálisan ötvöző médium, új elbeszélő kifejezésmód alakult ki, amelynek megvan a maga sajátos formanyelve, szabályai, működési mechanizmusa. Sajátos befogadói attitűdöt is kíván: sűrítettsége, az elbeszélés töredékessége megkívánja a fokozott olvasói aktivitást, hogy az információkat a képkockák közötti hiányokat és átmeneteket kiegészítve olvassuk össze, ugyanakkor nemlinearitása nagyfokú olvasói szabadságot is kínál. A vádak és az ezt követő túlkompenzálások lecsengésével végre megállapításra került, hogy a képregény is ugyanolyan művészeti ág, mint a többi (mára a kilencedikként tartják számon), a maga válfajaival, zsánereivel, fércműveivel és kiemelkedő alkotásaival.

Ami a gyökereket illeti: kezdődhetett a barlangrajzokkal, ama bizonyos 11. századi, Hódító Vilmos hőstetteit képek egymásutániságában megörökítő bayeux-i falikárpittal, freskókkal, Traianus oszlopával, kódexábrázolásokkal, attól függően, hogy mit tekintünk elsődleges ismérvnek: a képek történetleíró sorrendiségét vagy a kép és szöveg egymást kiegészítő viszonyát. Szoros értelemben vett mai formája (kép plusz szöveg sajátos formában elrendezve és papírra vetve) viszonylag fiatal: sajtóval összefonódott születése a 19. század végére tehető. Első képviselőjeként Richard Felton Outcault *New York Journal*ben megjelenő *Yellow Kid*jét szokás emlegetni: a fura sárga ruhás kiskölyök kalandjait megjelenítő pár kockás *comic strip*ekben jelenik meg először s váltja fel a képaláírásokat a szóbuborék. A magazinokká, *comic book*okká és *graphic novel*ekké nőtt „vicces csík" bölcsője és mindmáig nagy fogyasztója Amerika, ahol a popkultúra szerves része, mi több, társadalomformáló tényező. De ugyancsak mélyen beágyazódott Nyugat-Európa egyes részein, főként Franciaországban és Belgiumban, valamint Japánban – ez egyúttal három fő vonulatot, stílust és elnevezést (*comics, bande dessinée, manga*) is jelent.

Erdélyi magyar viszonylatban a két világháború között volt pár izgalmas, Frans Masereel belga grafikus koncepcióját követő kísérlet a művészi képregény megvalósítására Dési Huber István, később Gy. Szabó Béla albumai által – ezek valójában összefüggő metszetsorozatok voltak, lírai mondanivalóval, szöveg nélkül, a magaskultúra részeiként. A képregény közismertebb, eddig emlegetett változatát egy ideig az újságok közölték tárcaként. Az államszocialista rendszer kultúrpolitikája alacsonyabbrendű műfajként kezelte, s jobbára a gyermek- és ifjúsági irodalom kategóriájába utalta egyfajta olvasássegítő eszközként. Nem önállóan működő műfajként, hanem valami másnak a leegyszerűsített, közérthetőbbé tett változataként tételeződött, egyedüli létjogosultságát az általa elért célok adták: a képregényre adaptált, kivonatolt művek és az olvasás népszerűsítése, illetve a népnevelő propaganda. Nem is igen lehetett vele találkozni máshol, mint az akkori, serdülő és serdületlen ifjaknak szánt, erőteljesen cenzúrázott és politikával átitatott kiadványokban, a *Napsugár*ban és *Jóbarát*ban. A *Napsugár* első képregényes elemei 3-6 kockás humoros és/vagy tanulságos képsorok voltak, akár több is egy lapban, elszórva a többi írás közé, mintegy a szövegek fellazításául. Ezek hol *Kép szöveg nélkül* címmel fordultak elő, hol címeket is adtak neki a könnyebb értelmezés érdekében (*A póruljárt parittyázó, A hiú leányka* stb.), hazai rajzolók mellett pedig átvették más gyereklapok (*ABC Zeitung, Veszjolie Kartyinki*) hasonló anyagait is.

A későbbiekben már külön oldalt szenteltek a műfajnak – a lap vége felé volt érdemes keresni –, ha az anyag hosszúsága megkívánta, akár több számon keresztül folytatásokban is közölték. A feldolgozott anyag (a hazafias nevelés penzumain kívül) elsősorban magyar és más népek meséiből került ki, de tartalmazta kortárs erdélyi írók történeteit (Fodor Sándor, Bálint Tibor, Hervay Gizella, Méhes György, Páskándi Géza) és klasszikusokét egyaránt (Móra, Mikszáth, Móricz, Garay, Verne). Rajzolói között a kor meghatározó művészeit találjuk: Soó Zöld Margit, Feszt László, Deák Ferenc, Rusz Lívia. Közülük mindenképpen ki kell emelnünk Rusz Líviát, aki számtalan illusztrációja mellett a képregény technikáját előszeretettel, úttörőként és mindvégig legkövetkezetesebben alkalmazta. Első képregényével, *A két nagyokos*sal a *Napsugár* 1959/7-es számában jelentkezett, melyet hosszú sor követett egyoldalas meseadaptációktól a nagyobb lélegzetű, folytatásokban közölt feldolgozásokon át a részben saját figurákig. Így született sorozat a *Csipiké*ből (1964, 1965, 1968), Verne *Kétévi vakáció*jából (1968–1969), vagy Kempelen Farkas sakkozóautomatájáról *A turbános titka* címmel (1970), mindegyikük a *Napsugár* hasábjain. Mindemellett a román képregényes színtéren is debütált 1966-ban *A furulya és kancsó*val az *Arici Pogonici*ben, és további román lapokba is folyamatosan rajzolt képtörténeteket (*Cravata Roșie, Luminița, Cutezătorii*). Az eredetileg a *Cutezătorii*ban megjelenő, Dumitru Almașsal közösen alkotott *Dan Buzdugan kalandjai*n a magyar ifjúság is izgulhatott, ugyanis a lap magyar megfelelője, a *Jóbarát* is átvette azt. A *Jóbarát* egyébként rendszeresen, folytatásokban közölt képregényeket a hátoldalán, ezek jórészt átvett anyagok voltak a már említett román társlaptól, fő témájukként a román történelemmel és hősökkel: Burebista, Mihai Viteazul harcosai, Plevna hősei stb. Üdítő kivételként bukkan fel például Beke György folytatásos képregénye a törökverő Kinizsi Pálról, Deák Ferenc művészi illusztrációival, vagy 1978-ban az *Űrtalálkozó* című sorozat.

Rusz Lívia kapcsán érdemes még megemlíteni, hogy az ő nevéhez fűződik tulajdonképpen az első képregénykönyv megjelenése is. 1967-ben Lucia Olteanuval karöltve megteremtik Mac és Cocofifi figuráit, akik az *Arici Pogonici* lapjain számtalan kalandon mennek keresztül egészen 1976-ig. Történeteiket a Ion Creangă Könyvkiadó 1970-től kiadta négy albumban összegyűjtve, előbb románul, hármat egy-két év eltéréssel magyarul is, Tamás Mária, illetve Marton Lili fordításában. Igen, ő az a bizonyos kacsa (*Mákvirág kalandjai*, 1972; *Tessék mosolyogni!*, 1974; *Mákvirág legújabb kalandjai*, 1980). (A negyedik, *Gyerünk a Holdra!* című kötet csak románul jelent meg 1978-ban, limitált számú magyar kiadás 2012-ben, Magyarországon készült belőle.) Kapott még önálló kötetmegjelenést Beke György és Deák Ferenc Kinizsiről szóló történelmi képregénye 1972-ben (*Pál vitéz*), és 1975-ben az *Ifjúmunkás* szerkesztőségében is felötlött, hogy az előfizetések ösztönzése érdeké-

Képkocka a *Fantomatiká*ból

ben, kihasználva a műfaj népszerűségét, képregényt adjon ki. A téma nyilván csak történelmi, klasszikus lehetett, a választás pedig Kós Károlyra esett. Az akkor már idős író nem lelkesedett túlságosan az ötletért, de azért áldását adta a dologra. 1976-ban meg is jelent Pusztai Georgeta Kós világát idéző rajzaival, 28 oldalon a képregényesített *Varjú-nemzetség*. És ezzel a sor be is zárult, egészen mostanáig.

A képregényekkel szembeni előítélet nem sokat változott, a közvélekedés még mindig egyfajta köztes, nem-eléggéirodalom és nem-eléggé-képzőművészet dologként tekint rá: ugyanúgy az ifjúság hóbortjának nézik, vagy a gondolkodni lusta tömegek kikapcsolódására szánt ponyvának. Ehhez képest az utóbbi időben egyre több tudományos figyelem irányult rá, születtek a képregény történetével, esztétikájával, befogadásával és a társadalomra gyakorolt hatásával foglalkozó írások, és újra bekerült oda, ahonnan útjára indult: a sajtóba. Hogy csak három bennünket érintő példát említsek: 2015-től a kolozsvári *Helikon* közli a Vincze Ferenc–Csillag István szerzőpáros rövid képregényeit, a *Főtér.ro* internetes portálon is ez év októberétől lehet követni Jakab-Benke Nándor közéleti és egyéb aktualitásokra reagáló, *Elég elé világ* webcomics-sorozatát Doktorszabóval, Papbácsival, Gróf Úrral, Misuval, Ibivel, Bélabával és Lajossal, s szintén ekkortól közöl rendszeresen többoldalas, friss magyar képregényeket a hazai termésből is tallózó *Szépirodalmi Figyelő*. Tavaly októbertől másfajta új hazai időszámítás is kezdődött: megjelent az első erdélyi magyar képregény-magazin. Megnyerő külsejű, igényes kivitelezésű havilap, strapabíró borítóval, szép belső lapokkal – többszöri újraolvasásra szánt terméknél ez sem elhanyagolható szempont. A Szabó Kriszta–Sárosi Mátyás alkotópáros által írt, rajzolt és kiadott, úttörő kiadvány a Stanisław Lemtől származó *Fantomatika* nevet viseli, és az alkotók szóhasználatával élve mindenkié: paneljei nyitva állnak minden eredeti, jól megírt és rajzolt képregény előtt. Az első három számban a létrehozók saját sorozata debütál, melynek címe megegyezik a folyóiratével, s ezzel rögtön két olyan műfajnak (a képregény mellett a sci-finek) próbál társadalmi elismertséget és közönséget szerezni, amelyeknek rehabilitációs-integrációs folyamata még tart. Külön rokonszenves vonása a *Fantomatiká*nak, hogy Lem mellett erdélyi magyar sci-fis hagyományokat is épít magába és gondol tovább – talán többen el-újraolvassák majd a hivatkozási alapként működő Majtényi Erik-novellát, melyből a mesterségesen kreált világot irányító Kékek Tanácsának szervezete ered, vagy a Mandics–Veress szerzőpáros Heraklida-trilógiáját, ahonnan a galaktodemencia nevű kór származott át a képregénybe. A rajzoló bevallott példaképei is erős hatású, stílusteremető egyéniségek, akik jelentősen hozzájárultak a képregény mint művészeti forma elismertségéhez (Will Eisner, Art Spiegelmann, Alan Moore, Dave Gibbons, Frank Miller, Scott McCloud). Nos, hogy ezek után milyen a *Fantomatika*? A 40 oldalnyi terjedelmű újság milyensége egyelőre leginkább abban ragadható meg, amiben különbözik az általunk eddig ismert mintáktól: nem szuperhősöket felvonultató történet, nem a magyar *Füles*ekből ismert veteránok, Zórád, Korcsmáros, Fazekas, Sebők által képviselt képregényes formanyelv, nem gyerekeknek szóló adaptáció, bár fiatalokat és fiatal felnőtteket céloz meg. Eredeti szerzői képregény, a művészi és populáris között lavírozó, egyfajta alternatívabb vonulathoz tartozó alkotás, mely szerzői bevallása szerint sem pusztán szórakoztatni szeretne, hanem reflektálni a világra, véleményt mondani róla. Emellett alkalmaz olyan, főleg a mainstreamre jellemző módszereket, melyek egy rajongói közösség, ha úgy tetszik, szubkultúra kiépítésében jól beváltak: a folytatásos jelleg mellett, mely fenntarthatja az érdeklődést a következő lapszámok iránt is, bevetésre kerültek az egyéb, gyűjtésre és relikviának alkalmas fantomatikás termékek, úgymint matricák vagy poszter. A történet egy pregalaktikus életmódjából elvágyódó falusi fiúról szól (hogy egy másik mandicsi terminussal éljünk), akinek végül sikerül megtapasztalnia azt a másik világot, amiről ábrándozik, a további feszültségek pedig abból adódnak, hogy ez mennyire váltja be a hozzá fűzött reményeket. Bereg akár székelyföldi is lehetne, legalábbis az első rész helyenkénti szóhasználata kedvezne ennek az azonosulásnak (berbetélnek, ejsze, esment, szakadunk belé), egy kis helyi ízt adva a szövegnek. A sztori kissé ráérősen folyik, de ez nem baj, és valószínűleg csak a *Füles*eken szocializálódott olvasó rövidebb, pörgősebb kalandtörténetekhez szokott türelmetlensége miatt érzékelhető így. A képi világ figyelemfelkeltően jellegzetes, kidolgozott és részletgazdag, korábbi képregényes tapasztalatokhoz képest néha talán túlságosan is – a kétségtelenül sajátos, művészi stílus a figurák ábrázolásánál, gyors beazonosításánál hathat zavaróan esetenként.

Összességében a *Fantomatika* friss, minőségi, hiánypótló és, tegyük hozzá, rendkívül bátor, lévén saját erőből működtetett vállalkozás. A visszajelzések szerencsére beigazolni látszanak a bátorságot. A folyóiratból az ötödik szám is megjelent, ahol már vendégalkotók (Szabó András, Simon Lehel Zoltán, Hover Zsolt, Galambos Tamás, Fazekas-Szűcs István) is teret kaptak – kiépülni látszik tehát a célul kitűzött, az ügyet éltető közösség. A szakma is felfigyelt rájuk: az alkotók a *Fantomatika* ízelítőjével bekerültek a *Galaktika* 331. számába (2017 október), *Menhely* című képregényükkel a *Szépirodalmi Figyelő*be (2017/5). Idén jelölték őket a magyar képregényes élet legnagyobb elismerésére, az Alfabéta-díjra két kategóriában is: kép-regény kategóriában a *Fantomatika* első három számával, kép-novella kategóriában pedig a már említett *Menhely* című alkotással. Mire ezek a sorok nyomtatásba kerülnek, már azt is tudni fogjuk, megkapták-e valamelyiket – reméljük, igen. Ha így lesz, őszintén velük fogunk örülni, ha mégse, akkor is kívánunk az alkotói lendületnek és a lapnak hosszú életet, melyhez mi a magunk részéről azzal járulunk hozzá, hogy megvesszük, és bátran, a marginalizált műfajok iránti gyengeségünket nem is titkolva elolvassuk – a képregény képességeit ismerve már nem kell félnünk, hogy kiátkoznak érte a „rendes" kultúrából.

(Reményeink hiúnak bizonyultak: közvetlenül lapzárta előtt érkezett a hír, hogy a Fantomatika *beszünteti működését – szerk. megj.)*

BERETVÁS GÁBOR

Női sorsok a filmvásznon

Szabó Magda mozija

Jelenet az *Abigél* című filmből

A tavaly száz éve született Szabó Magda nem csak a betűkön keresztül, hanem a színházban és a mozgóképeken is képviselte mindazt, amit szülővárosa, a régi Debrecen jelentett. Magával hozta a civisek rátartiságát, a kálvinisták keményfejűségét, a protestánsok puritánságát, de leginkább azt, hogy a fenti elvek szerint nevelt nő milyen női sorsokat lát meg maga körül. A háború utáni új, Rákosi-rendszer először magasztalta feminista hozzáállását, majd hirtelen meg is büntette ezért. 1949-ben megkapta a Baumgarten-díjat, de még aznap meg is vonták tőle. Majd az ezt követő tíz év szilencium után, a forradalom után felállt Kádár-rendszer legtámogatottabb szerzőinek sorában találta magát, és a rendszerváltás utáni éra sem ejtette ki a kegyeiből. Ázsiója nem csak hogy megmaradt, hanem a polgári világ reneszánszának ideája kapcsán történetei talán még nagyobb elismerést váltottak ki ország-, majd világszerte.

Az első Szabó Magda-adaptáció a Gertler Viktor által 1960-ban filmre vitt *Vörös tinta* volt. A történet önéletrajzi ihletésű, hiszen a költőként hallgatásra ítélt Szabó Magda egy budapesti általános iskola tanára volt szinte egy évtizeden át. Ugyanakkor a serdülő lányok érzékeny és bensőséges világa, amely végigkíséri a történetet, szintén az írónő sajátja, hiszen a debreceni Dóczy Leánynevelő Intézetben eltöltött diákévei szintén munkásságának ihletői voltak. Gondoljunk csak a későbbi *Abigél* című népszerű filmsorozatra, amellyel Szabó Magdát az irodalom felé kevésbé nyitottak is megismerték.

KINEMATOGRÁF

A *Vörös tinta*ban a már felnőtt és emiatt komoly etikai kódex szerint élő rideg tanárnő, és az éppen nővé érés szakaszában leledző tanítványok érzékenysége is megkapóan jelen van. Az eleve filmforgatókönyvnek megírt *Vörös tinta* szimbolikus cím. A vörös tinta a tanár privilégiuma, a javítás eszköze. A hibák kijavítása a későbbi művek során is feltűnő problémakör lesz, azaz Szabó Magda egyik fő motívuma. Nem csoda. Elvégre egy olyan – nem kimondott, de mégis érzékelhető – vallásetikai problémakörbe csúszik számos esetben a szerző és ezáltal főhőse is, ahol csak egy magasabb eszmében való hit segíthet. Ez persze nem csak a református hit esetében, hanem a szocialista erkölcstanban is elfogadott állapot. Viszont a hiba kijavítása, az erkölcsi rend helyreállítása és úgy egyáltalán az önkritika-gyakorlás mégis mindkét részről a kádári puritanizmusban találhat ebben az időszakban feloldásra. A film közege is ezt sugallja. A személyi kultusz jelei hiányoznak a díszletből. A *Vörös tinta*ban nyilván nincsenek már Rákosi-képek a falakon, de érdekes módon nincs Lenin-kép sem.

Az új, falusi gyökerekkel bíró, alföldről érkezett tanárnő, Kádár Mária (Vass Éva) és a lányiskola tanítványai hamar egymásra találnak. Kiváltképp a rajzban tehetséges Katival (Nádasi Myrtill), a rajztanár kolléga (Pálos György) lányával fűződik szorosra a tanárnő kapcsolata. Illetve nem csak vele, hanem egy párhuzamos szálon magával a papával is. Mikor az eleve érzékeny életszakaszban levő Kati erre rájön, óriásit csalódik a világban. A fellángoló szerelem közben a rajztanár viszszanyeri ugyan kreatív énjét és a lapos hétköznapiságból ismét ihletett művészé válik, de a Szabó–Gertler páros lemond ennek kibontásáról. Inkább a női nézőpontok felé kormányozza a történet hajóját. Hiszen a rajztanár felesége (Tábori Nóra) a szinte családtagnak számító tanárnő vállán sírja el megcsalatása miatti bánatát. Innentől ez a történet a három nő magánügyévé váló erkölcsi dilemmaként talál megoldásra. Az erkölcsi botlás után Kádár Mária, hitet öntve tanítványába, egyszerűen kilép mind az iskola, mind a család életéből, és egy állásajánlatot elfogadva elutazik vidékre. A film szerzőit nem érdekli a férfi sorsa. Sokkal inkább a gyermek és a hű feleség megnyugtatása és az erkölcsi megtisztulás lesz a végkimenetel. A befejezés nem lezárt, inkább sejtető. A férfi visszamegy a családhoz, és minden a régi kerékvágásban megy tovább. Tény, hogy ez a fajta női szolidaritáson nyugvó vég is egy lehetséges verzió a történet lezárására. Ezért is gondolhatunk rá úgy, mint női filmre.

Így van ez az 1971-es, Zsurzs Éva által jegyzett *A Danaida* kapcsán is. Itt a Törőcsik Mari által alakított Kati egy könyvtári állásra érkezik Pestre. Az új, autodidakta nőtípus megtestesítője, akit a tudásszomj hajt. Nyitott a világra. Ebben mestere Nóra (Tolnay Klári), a kifinomult úrihölgy, aki a polgári világ társadalmi normáinak megfelelően a könyvtárban, könyvtárosként őrizte meg a szellemi szabadságát. A két nő egymásra talál ugyan, de az egyik élete zenitjén túl van, míg másikuk éppen ellenkezőleg, férjre és gyerekre vágyik. Elvileg ebben lenne segítségére a Bulla Elma alakította karakter, aki a zsurnaliszta és egyben egyetemi tanár Simkó (Sinkó László) néhai feleségének a férfivel egy háztartásban élő anyja. Kati tehát a volt feleség panoptikumába költözik be végül rabszolgának. Az ötvenes évek szűk levegője, a házon belüli paranoid légkör lassan teljesen elsorvasztja a kapcsolatot. Kati szellemi élete beszűkül, szabadságából egy nevetségesen torz jellemű ember börtönébe kerül. Sinkó László egy kamasz bőrébe bújt, hisztériás és nárcisztikus vonásokkal felruházott, elviselhetetlen férfit ábrázol. Mivel a férfi nem akar gyereket, így Kati maguk mellé veszi a szerencsétlen sorsú egyetemi hallgató Melindát (Sir Kati). A három különböző korú nő így megint egy férfi köré lesz csoportosítva. Ez a helyzet pedig új megoldáshoz, a szabaduláshoz vezet majd.

Hasonló szellemiségben készült a legsikeresebb Szabó Magda-film (*Az ajtó*, 2012), amit az a Szabó István rendezett, akinek az életművét ügynökmúltjának leplezéseként is értelmezi a közvélemény. Hiába, nehéz a szerzőtől elválasztani a magánembert, főleg a pszichoanalitikus összecsengések miatt. A lebukás után megrendezett film sem lóg ki így a sorból. Mondhatnánk pedig, hogy a világhírű rendező nem véletlenül nyúlt egy sikerdarabhoz, de az a helyzet, hogy Szabó Magda *Az ajtó* című darabja tematikusan is beleillik a nemzetközileg is elismert filmes repertoárjába. Az ajtó mögött lappangó titok nem véletlenül fogta meg a rendezőt. De ez a film most csak közvetetten szól a rendezőről, hiszen ez az alkotás is leginkább, ha van ilyen, női film.

Sokat hozzátesz a filmhez az is, hogy az Oscar-díjas Szabó István meg tudta nyerni az Oscar- és két Golden Globe-díjas Helen Mirrent a regényből készült film főszerepére. Az 1985-ben írt regény angol fordítása nemsokára felkerült a *New York Times* szerkesztőinek listájára: „a 10 legjobb könyv 2015-ben". A fiatal és befutott írónőnek és a szomszédjában lakó házi kisegítőjének, Emerencnek (Helen Mirren) az egyedi kötődése, úgy látszik, megfogta a világot. Cinkosságuk, meg-megforduló anya-lánya kapcsolatuk két erős egyéniségű nő belső világába enged bepillantást. A ház ura, „a gazda" (Eperjes Károly) itt is mellékes szereplő. „Minden férfi hülye", hangzik el Emerenc szájából. A nők, ha egymásban nem is bízhatnak meg feltétlenül, de abban igen, hogy csak nő értheti meg igazán egy másik nő sorsát.

Szabó Magda írásait feldolgozta már rövidfilm is, példa rá a *Rola*, Krzysztof Zanussi munkája, mint ahogy készült műveiből tévéfilm és mesejáték is. Ilyen a Debrecen történelmét körüljáró *Kiálts, város!* vagy a mára már idejétmúlt technikai effektekkel machináló 1981-es *Tündér Lala*. Legnagyobb sikert azonban mégiscsak az *Abigél* című televíziós sorozat hozott a számára. Ekkor olyanok is elkezdték olvasni műveit, akik azelőtt egyáltalán nem érdeklődtek az irodalom iránt. Ez a tünet látszik halványabban megismétlődni a Bereményi Géza által rendezett *Régimódi történet* kapcsán is. Ám *Az ajtó* sikere után szinte biztos, hogy az alig több mint tíz éve elhunyt írónő újabb írásai kerülnek majd a mozik vásznaira. Az ajtó legalábbis nyitva áll.

BRÉDA FERENC

SZÍNÉSZ-ESSZÉ

Theatrum entis: trinitas theatralis

Épisződioi (ἐπεισόδιοι), **események**
Szüdzügiái (συζύγιαι), ***összekapcsolódások***, lat. *syzygia*, *ae*, gör. συζυγία ; szükségszerű kölcsönhatás, együttélés, szimbiózis. Az asztronómiában három égitest találkozása.

VII.

1. Lukács György a *Mag* és a *Héj*, a *Tar*talom és az ettől nyilván elválaszthatatlan *For*ma Goethe-i metaforájával közelítette meg a műalkotásokban – s a Színházi Műben kiváltképpen – érzékelhető bennefoglaltatási viszonyok topológiáját, ám e pusztán elméletileg, kívülről s eképp mesterségesen határolt fogalmak valójában viszonylagosak a műalkotás alkotás- és hatásesztétikájában föllépő folytonos töltésváltakozások ingatagságának a tényéből kifolyólag.

2. Tudniillik a Drámai *Mű* mint *Mag* s mint *Mach*ina *Mag*ica, mint a *Múzsák* azon *Mű*helye és *Mű*tője – amelynek Teremtés-Termében többek között a multiverzális hatásokat megszemélyesítő entitás, *Urá*nia *Űr-Úrnő* rádióaktív csillagmágiája a hibridizációs, kvantumplazma-*Operá*ciók mega-technológiájának egyik alapvető *pillé*rét alkotja – nem csupán a *Trinitas Theatralis*-t, nemcsak a Színházi Szent*há*romságot képező *Szerző-Színész-Szemlélő*-trinomot,

vagyis nem pusztán a bemutatott *Spect*aculumot háromszögelő *Spekt*rum-Kép *Piram*is-*Prizmá*ját *száll*ja meg és *ragad*ja, majd *ragad*tatja el minden további nélkül. Minthogy mindez a jelenségnek csak az egyik arca. Hisz a túszejtés kétélű *tőr* még akkor is, ha Űr-lények követnék is azt el.

3. És lőn. Ám a Drámai Művel való *el*ragadó, többed fokú és típusú *Talál*kozást követően a *Trinitas Theatralis hir*telen visszahat a Drámai Mű *kozmo-kom*ikus *kóma*-állapotokat gerjesztő *Kom*étájára (vö. gör. κῶμος, komosz, körmenet) – a *Köz-Mozgó Koz-Mosz* (l.lat. *motus*, *i*, *mozgás*) e *mó*kás *mó*kuskerekére – s negatív visszacsatolás (*feed-back*, visszatáplálás) következik be.

4. Az *asztrál*-testeket összefűző *Teatrá*lis *Triász* – a hindu teo-teatrológia *Trimúrti*ja (hármas formája, l. szanszkrit त्रिमूर्ति, *Brá*hmá-*Vis*nu-*Sivá*) – úrrá lesz a Drámai Művön, s a Drámai Mű, a *szel*lemi *Szél*vész és *Röpt Rapt*orjainak e *Re*pülő Hajója maga is *Rab*ja lesz az el*rab*olt El*ragad*tatottjainak.

5. A *Trinitas Theatralis* a Szerző által eleve lezárt, a megírt, az írásbeliség, a szkripturalitás kriptológiai (rejtjelezéstudományi) labirintikus rendszerében *papí*ron *lapu*ló és a szemantikailag még ki nem nyitott, föl nem fedett Drámai Művet, az *Opera Opertát*[1], a Zárt Művet, a *Mesteri Misztéri*umot fölbontja, dekódolja, majd töviről-hegyire áthatja, átlényegíti, átteremti és végtére is az Umberto Eco-i *Opera Apertá*vá[2], Nyitott Művé teszi.

Hisz aki a mágikus betű-*vetés* és jeloldás Szophoklész-i Szfinxjének a rejtvényét Oedipuszként még nem fejtette meg, annak minden könyv még csak alkímiai *Rebis* (az ellentétpárok egyesülése) és *Rebus* (*kép*rejtvény), s minden *Kö*nyv *kö*nyveket és *kín*ai *kín*okat okozható *Kő*, azaz: kemény *fejtörő*. Ám aki már megtanulta ikonikusan, azaz az *Idő Ido*maiban olvasni a Természet Nagy Könyvét, annak nyilvánvaló, hogy mind a ghiza-i, mind pedig a thébai Szfinx az ember fejlődéstörténetének és hibrid eredetének a nyitottabbnál nyitottabb könyve.

6. A szellemi földolgozódás és metamorfózis e trófikus lánca persze nem újdonság mindazok számára, akik az *ismét*lődő és *ismét*elt *Ismer*etek váltig telítődő, összegyűródó és *gyűr*t *Gyűr*űjében *ismét* föl*fed*ezhették ama Platón közvetítésével megvilágosított tényt, hogy a sze*mantika mant*rikus *mantika*[3], miként eme anagógiai (titoktani) törvényt a mitológiai *Tartarosz-Thanatosz-Tantalosz* alvilági hármas *sejt*etni engedi és igazolja.

7. Az Egész és emennek Részei között meglévő bennefoglaltatási viszony pedig nemcsak olymód áll fönn, hogy az önnön Részeit magába foglalja az Egész, hanem mindez fordítottan is érvényes, s következésképpen minden Rész mimétikusan tükrözi s ezenmód *tart*almazza azt az Egészet, aminek a Része.

A váltig *Dolgozó Dolog*, a római *Res~Rei*, a *Mu*nkálkodó *Mű*, a Szfinx-*mű*ködtető *Ré* mindenütt jelen van, minthogy *Teo-Te*atrális *Tér-Terem*téssé és *Ter*mészetté osztotta szét *Mag*át mint *Mág*ikus *Mag*ot (*Divisio Divina*), s minthogy eképp mindennek a *Része*: az önmagát *Történelem*mé *tört Isten* nem ott van, ahol én is vagy *Te is* el*kép*zeljük, hanem ott, ahol nem is ke*ress*ük.

8. A megnevezésszerűen is *rossz Tartaro*sz[4] mitológiai színpadképével megközelíthető *Tartal*om mint *Tárgy-Tár* és *Tér-Tár* magához láncolja, *tartalmaz*za és önmagához *tart*ozónak *tart*ja ugyan az önnön, minduntalan *for*dulatosan *for*gó *For*máját, amit a lassan föl*tárt Tart*alom maga *tart* fönn, ám amaz, a *For*ma is magába *fog*ja *fog*lalni és *for*gatni – valamint az önnön határai közé *fog*ja *fog*ni és szorítani – a Tartalmat meg*szab*va és *szab*ályozva ennek kiterjedését és *szab*adságát. Avagy színháztörténeti mitológémákban fogalmazva: a mindent elejtő, Fi*lok*tétész-i (vö. Szofoklész), *lok*ális Vadász visszafordítható módon Europé-i, *ű*zött, Io-i~*Í*zisz-i (l. Aiszkhülosz, *Lelácolt Prométheusz*) és *í*zletes és vádolt Vaddá lesz a *Ven*us-i *Ven*atorrá-Vadásszá vált, egykori volt-Vad számára.

THEÁTRUM

9. A Drámai Művet *Mag*át mint *Mag*ot pedig ama *Szeráf*ikus és *Szefir*otikus *Szfer*oid burkolja, határolja és *hord*ozza óhatatlanul, aminek alkalmasint csonkolt idoma a *Hordó*, a téridő-görbítő és *-haj*lító *Haj*, s esetünkben a dramatikai *Hely*zet[5] paramétereit meghatározó *Héj*.

10. Nemcsak a Drámai Mű *kebel*ezi-*kábel*ezi be tehát a *Ke-Ká*-testeket és *hely*ezi el egy, a jelen valóságtól különböző, egy más és más Téridő-Mező – az *Elő-Él*etes *Elí*zium avagy inkább az *utó*életű, *Utolsó*, *Túlsó* Hádész (Arisztophánész, *A Békák*) – a *Mult*iplikatív *Múlt* avagy a mifelénk tartó, virtuális Jövő (Arisztophánész, *A Madarak*) – paraméterei közé az önnön Meg*száll*ottjait, s teszi a Jelenen túli vagy erről való egzisztenciális expedíciók *Ut*asaivá, a vissza- avagy az elő-idézhető Téridők *Lát*ogatóivá-Nézőivé a nyilvánvalóan *szem*iotikai-*szem*antikai és *személy*es minőségű-természetű *Színházi Szem-Háromság* valamennyi tagját, hanem a maga rendjén a *Szerző*, a *Szín*ész és a *Szem*lélő is le- és elnyeli, megemészti, magába építi és magáévá teszi a Drámai Művet, e *Ker*ubok-*Khár*iszok által előkészített s a *Múzsák* által *muz*ikálisan *kísért*, eu*karisz*tikus és nem két *Szín* (bor és *kenyér*, azaz: *ver*es és *fehér*), hanem több *Szín* alatt és több *Szín*be-*darab*ba-*ost*yába *oszt*ott-*darab*olt és bontott Fényt, a *Szín-Darab*ot, a *lát*nivaló és *lat*in *Lusus Colorum*ot.

11. A Drámai Mű, e transzcendens tömegközlekedési Jár-Mű Prototípusának az instru*mentál*is bemutatója – a Teo-Teatrális *Textus-Test* Elő-*Adása* – és nem utolsó sorban: az El-*Adása*, azaz: a szellemi-anyagi sikere – valójában kétszeresen mimétikus folyamat.

Egyfelől az Előadás, a ki-*szem*-elt, *kivá*ló, *kívánt* és óhajtott *Opera Opt*ica *Opt*ima et *Opt*ata személyesült görbetükörként leképezi és átalakítja, át*idom*ítja a Drámai Művet, az Opera Opertát, az Ízisz *fatál*is *Fátyl*a alatt meg*lap*uló Zárt Művet – a *Takart Tükröt* – és ennek szervesült és bebútorozott másolataként – *Élő-Adás*ként – *mut*atódik be a szükséges *mut*ációk, változ(tat)ások függvényében.

>>>> *folytatás a 20. oldalon*

>>>>> *folytatás a 19. oldalról*

Másfelől pedig a Drámai Mű elsődleges *Szerző*jének a teremtői szerepe az Előadás *Rendező*jének a szerepkörében mimetizálódik, s következésképpen ő, a *Rendező* – a *Dominus Dramatis* – lesz a Drámai Mű be- és fölavatott *avat*arjának – az Előadásnak – a nemkülönben elsődleges *Szerző*je.

S ha a szövegszintű *Drámai Mű* képezi alkotja a *Színházi Előadás* lelkét, úgy emez teremti meg és képezi a Drámai Mű szervesült testét.

12. E körkörös *Hiero*gámia, a *Héroszi Érosz*, a Szent Nász avagy a *Griff*ek *Frígy*ének e szellemi vetésforgója két, egymással ellentétes, illetve két, egymást kiegészítő irányultságú.

A *Drámai Szerző* – s a Színházi Előadásban: a *Szerző-Rendező* – a Szemlélőt hozza mozgásba-lázba, a Szemlélő pedig a Színészt.

A *Trinitas Theatralis*-ban az elfoglalt *Hely*zet-*Hely*ek és *Szerep*ek[6] és szellemi *Szelep*ek tekintetében folytonos átalakulás és *hely*- és *szerep*csere zajlik: a Szerző-Rendező behelyettesíti magát a Színész szerepébe, a Színész a maga során meg Szerzőként tekint a Színdarabra, a Szemlélő meg hol Színészként, hol Szerző-Rendezőként, hol pedig a maga hivatalos státusa szerint éli meg a Drámai Mű Előadását, miközben a Szemlélő eredeti szerepét sorra fölveszi a Szerző-Rendező és a Színész:

13. Ezen belső, szakmai és teatralitási *szerepjáték*nak az általánosított megnyilvánulása a *Színház-a-Színházban*-technika, a heraldikában és az ókori görög regényben is megtalálható keret-beszakításos távlatosítás, a többek között Gide által újrahasznosított *mise-en-abyme* (vö. Héliodórosz, *Sorsüldözött szerelmesek* avagy a kolozsvári Sefket Széffedin Tibor bej *Kalotaszegi Madonna* című filmjében a Színházból-látott és a Színpadon-játszódó, *bá*li *bá*b-jelenet, ami a kezdőjelenetek tánc-*pará*déjának teatrális mechanicizmusát *paro*dizálja). Hisz a *song*ok segítségével létrehozott Elidegenítési Hatás, a Brecht-i *V-Effekt* (*Verfremdungseffekt*) sem más, mint e mértani-topológiai eljárás és ábrázolás-típus epikum felé való fordítása.

14. A Drámai Mű színházi föltámasztásának és periodikus, színpadi újrateremtésének a folyamatában a Színészben a cselekvő és az elszenvedő szellemi

Ábrahám Jakab: *Végtelenben*

*Fog*antatások sorozata *fog* végbemenni. Eme teo-teatrális és *mák*onyos *Conceptio Mimica Immaculata* mozzanat-protokollját Martianus Capella (V. század eleje) elemzi aprólékosan a *Hét Szabad Művészet*et[7], a *Mű*vek s a *Mú*zsák hatóerejét episztemológiailag szereposztó, alkotás- és hatás-esztétikai forgatókönyvében (*De nuptiis Mercurii et Philologiae*). Ez a művészi elmére nézve oly örvendetes, *Her*metikus *Hír* és *hoz*sánnás *Hoz*adék a szellemfejlődési felvonásokban meg ismeretelméleti jelenetekben-színekben fokozatosan kibontakozó testi-lelki Szerződést – Mercurius és Philologia Nászéjszakáját – a *Menny*ei *Menny*egzőt követően válik várva várt jelenvalósággá, tanítja Capella. Azaz: esetünkben a Színész – a kiváltképpeni *Művész* – a Hét Szabad *Művészet*et a magáévá kell tegye avégett, hogy emezek hatás-mechanizmusai a maguk során uralják és egyben szolgálják a Színészt.

15. A Drámai Mű létezési téridő-*Kap*szulája a maga Teremtés-Termébe szippantja be a *Trinitas Theatralis*-t, ez pedig a maga rendjén belsőíti s a sokatlátott-forgott és tapasztalt *Magna Mater*-Nagymama, a Groß-*Mutt*i hálóinges jelmezébe bújt, Furfangos Farkasként – *Színházi Előadás*ként – *fog*ja be*kap*ni, magába *fog*adni és meg*tiszt*elni a mit sem sejtő, a *Lilith*-ien *liliom-tiszt*a, *iru*ló-*pir*uló *Pir*oskát, a *Hajdan*i *Hajadon*(*ná*)ból immár *Hő Hő*lggyé tett *Drámai Mű*vet.

Jegyzetek:

[1] lat. *opertus, a, um*, elrejtett, letakart, lefedett, eltitkolt, eltemetett.

[2] lat. *apertus, a, um*, föltört, fölnyitott, kinyitott, érthető.

[3] gör.μαντική, *mántiké*, a jóslás tudománya és pszicho*tech*nikája. L. még Cicero: *Divinationem quam Graeci* Μαντικὴν *appellant, id est, praesensionem et scientiam rerum futurarum* (*Div.* 1, 1, 1). Tiresias leánya, *Man*to és a hasonnevű jós-nimfa a *Men*tális erő, az *El*me-*Él* megszemélyesülése.

[4] gör. Τάρταρος, Τάρταρος, Tártárosz, a latin In*fer*nus: a hellén-római Alvilág legmélyebb Helye (locus imus) és a Káosz korából származó istenség. A rendkívüli gonosztevők (a tántorgó Tántálosz, a danoló Danaidák, a sziszegő Sziszüphosz, Ixión, a Százkezű Hekatonkheirek, a Kerekszemű Küklopszok, a titokzatos Titánok, s. í. t.) tömlöce és emezek büntetéseinek komor díszletű Teátruma. Háromszoros éjjel, hármas bronzfal és a lángoló Phlegethón folyó veszi körül. Bronzküszöbű vaskapuját Poszeidón készítette. Itt őrködik a fekete, ötven fejű lernéi Hidra, aki vicsorogva őrzi a gyémántnál is keményebb kaput. A *Tar*tarosz *Tar*tálya a *kód*olt *köd*, a *sár*, a *mocs*kos *mocsár*, a *kén* és a *kín* Hona (l. ang. *Hell*, Pokol), amit égető-*szúró szur*ok-tavak – a lelkiismeretfurdalás krátereiben fölgyűlt könnyek – *tar*kítanak. Iszapos-agyagos-üledékes folyók zárják körül, s mindent áthat a *Bűn Bűz*e. *Hádész* számos kapujú s számtalan oltárt tartalmazó Palotája – az elhúnytak tömbháza – s a szárnyas vállú *Thánáthosz* (θάνατος, lat. *Mors, Letum*), a Halál és ikertestvére, a szárnyas *halán*tékú Hüpnosz(Ὕπνος, lat. *Somnus*), az Álom közös Palotája helyezkedik el e poszt-*let*ális Színpadon: eme utóbbi Kriptán folyik keresztül a *Léthé*, a *Fel*edés *Folyó*ja. A homály e bányavidékén *Mars-Mors* hadi isten féméből készült, *vas*tag *Vas*tornyok emelkednek ki avagy inkább fúródnak mind mélyebbre a Földbe, s e vastornyok egyikében lakozik a három *erény*es *Erin*nüsz közül a fekete szárnyú *Tisziphoné*. Az elnevezés különlegességét, az alliteráló *Tár*- szótag mágikus minőségét a mimétikusan öntükröző, visszhangszerű ismétlésből adódó mantrikus hatás biztosítja. Az indo-európai törzsek az elítélteket tőzeg-mocsarakba fojtották.

[5] Lat. *situatio, onis*, színtér.

[6] Lat. *sors, tis*, szerep.

[7] Lat. *Septem Artes Liberales*. A *Három* (Δ) + *Négy* (□)= *Hét* (ΔX,VII) aritmoszófiai jelentésességű, szakaszoló összeadást tárgyiasítja. A *szép*ség létrehozásának a folyamatában alapvető szellemi szerepet betöltő *Septem Artes Liberales* az elme kicsiszolásának a gyakorlati módozatait rendszerezi, és *Hét Út*ból tevődik össze : ***Trivium*** (Három Út) : *grammatica, dialectica, rhetorica* ; ***Quatrivium*** (Négy Út) : *arithmetica, musica, geometria, astronomia*.

B. F.

CODĂU ANNAMÁRIA

Láng helyett szikrák

A *Nyílt láng használata* első, 2015-ös megjelenése óta egy regénnyel és egy raplemezzel is bővült Kemény Zsófi repertóriuma, s kiváltságos helyzet, hogy mindemellé 2017-ben máris másodszor adták ki első verseskötetét. Ezen egyrészt lehet csodálkozni, hisz amint a kritika már első alkalommal is megállapította, egy önmagában nem erős kötettel állunk szemben, másrészt meg *nem* kell csodálkozni a népszerűségén: a kötet telitalálat az ifjúságként, fiatal felnőttként címkézhető olvasókategória azon része számára, mely a saját érzelmi életének visszaigazolását keresi az irodalmi alkotásokban.

kritika

A szövegek ugyanis tematikusan olyan jellegzetes kamasz- és fiatal felnőttkori tapasztalatokat elevenítenek meg és artikulálnak, mint a felnövés, az önteremtés és helykeresés, a családhoz való viszony problematikussá válása és a korai párkapcsolatok. Az egyes ciklusok nem képeznek szigorúan körülhatárolt tematikus blokkokat, a kérdéskörök laza láncolatban váltják egymást – ami nem jelent esetleges szerkesztést, mert az attitűdök, hangulatok szerint szerveződnek egymás mellé a versek: például az *„Irigylem magam, veszettül irigylem, mert előttem még ott az »annyiminden«"* ciklus többnyire az odamondós-lázadós, felnövést tudatosító szövegeket tartalmazza a *Rontás*sal az élen; a *„Ne hagyd magad, ne hagyd magad, csak ha szeretnéd hagyni"* már sokkal rezignáltabb és így tovább. A kötet témái elég általánosak ahhoz, hogy az olvasó számára gyors hozzáférést és azonosulást tegyenek lehetővé; Kemény Zsófi pedig egyedi, friss képi világon keresztül beszél róluk, ragadja meg sajátosságukat, familiaritásukat. A szövegek túlnyomó része párkapcsolatokról szól, s átlagban ezek a legkevésbé sikerültek, a *„Mindeneste, mindenestül"* ciklussal kezdődően erőtlenek, mintegy azt a megfáradtságot performálva, ami a versvilágbeli kapcsolatok kiégéséhez vezet. Sokkal érdekesebbek azok a versek – még akkor is, ha egy-egy esetben nem állnak össze szervesen –, amelyekben a lírai én a felnövés és az ezzel együtt járó illúzióvesztés fokozatos, de hirtelenjében tudatosított folyamataira reflektál, s gyakran kívülről tekint önmagára: „Megtaláltam az/ árcédulát egy/ karácsonyfánkon" (*Csak ég*), „Megmentem egy tűzvésztől a világot,/ de legalábbis elfújok egy gyertyát" (*Most eldől*). Finom megoldása Kemény Zsófinak erre az erős vizualitással bíró jelenetek felvillantása („Még úgy látom magam,/ mint a zebránál a pirosban;/ felvillanok az elsuhanó autók/ pontatlanul érzékelt színében" – *Felfürdés*), vagy az elvontságnak valamilyen tapintható tulajdonsággal való összekapcsolása, például nehezedés-felnövés-fürdővíz lefolyása láncolat (*Felfürdés*), vagy a ragacsos emlék az *Emlék* című szép versében. Utóbbi a családról szóló versek közé tartozik, az amelyhez való hol konfliktusos, hol nosztalgikus viszonyulás példái a *Hamisítás*, a *Fürelíz*, a *Fekete*, a *Dédi, Kata* című versek is. Bár a lázadás néhol beismerten üres, formai (*Kőhold*), a romboló szándék az önteremtés, önmegalkotás, a saját pozíció megtalálásának igényét („Korszakot alkotok magamnak,/ amiben pont elég nehéz lesz élni" – *Szív és érv*) és szenvedélyes akarását jelzi, amelynek érdekében le kell vetkőzni a családi elvárásokat és determináltságokat: „hogy rám ne hathassanak a beépült babonák; hogy meghamisítsam a családi statisztikát" (*Hamisítás*).

A kötet képeinek dekódolása eredetiségük ellenére sem jelent nehézséget, egyértelművé válik például, hogy egy félresikerült kapcsolat félregombolt kardigánhoz hasonlítható (*Törlőrongy*). Könnyen oldódnak, kivéve, ahol az egész vers egy alapötleten túl kissé értelmezhetetlen (*Alkonyat*). Máshol azonban egy kis ötletnek sikerül annyi teret hagyni, hogy önmagában is működjön (*Séta*), vagy éppen magába sűríteni a teljes vers lényegét, s így emlékezetessé válni: „Ha trágyaszag van, mindegy, hogy egyébként levendulaföldön fekszem" (*Mindegy*). Ezekért a szikrákért pedig érdemes másodszori olvasásra is kézbe venni a kötetet.

Egy rétegzettebb kép érdekében azonban muszáj a *Nyílt láng használatá*nak kontextusait is figyelembe venni, ha tovább szeretnénk gondolni azt, amit a szövegek önmagukban (re)prezentálni tudnak. A kritika megközelítette már a kötetet a Kemény család költőinek habitusa, illetve a Kemény Zsófi számára oly otthonos slamszféra felől. Másik lehetséges kontextus ezek mellé a milleniálisok kultúrája, amelybe beágyazódni látszik a kötet. Nem válnak ugyan az itt tárgyalt szövegek generációs versekké, ahhoz túl énközpontúak, viszont néhány, a milleniálisok generációjára egyre jellemzőbb attitűd és igény is működteti őket. Egy ilyen igény a gyors befogadhatóság, ezt biztosítja jelen esetben a rövidség, a szöveg egyből áttekinthető grafikus képe, a tömörség, a depoetizált nyelvhasználat, a „nagy" mondatok (Kemény Zsófinál is megbújik néhány), a könnyen beindítható érzelmi működések, mint a szenvelgés („belehalok"-érzések, például a *Szelíden, szeretettel* című szövegben). Jellemző a már említett énközpontúság, ami nem pusztán az egyes szám első személyű megnyilatkozásban vagy a vallomásosságban érhető tetten, hanem például abban is, ahogyan a másikkal való viszonyban a másikra irányuló tekintet, a másikhoz szóló hang is a saját én tükröződésének keresésévé válik (valahogy ilyesminek a tematizálásával kapcsolódhatnak egymáshoz olyan versek, mint a *Visszhang*, *A világvégén* stb.). Harmadik meghatározó tulajdonság a szarkazmus, cinizmus és (ön)irónia már-már szétválaszthatatlan közlésmódjainak megannyi árnyalatával való élés, ami egyszerre irányul mindenki meg önmagunk ellen, és leplez (le) sebezhetőséget. Gyakori gondolatvezetési technika a kötetben, hogy önkitárulkozó megnyilatkozások ezeket szarkasztikusan vagy ironikusan érvénytelenítő sorokkal váltják egymást – az egyes esetekben erőltetett (vagy az eljárás gyakoriságából fakadóan kiszámítható) versvégi csattanóknál sokkal hitelesebb feszültséget termel ez a fajta elbizonytalanítás, lebegtetés, mint például a kötetzáró *Metró* című versben: „szenvedsz, de úgyis hiába,/ mert az ébredő tavaszban/ mindenképp boldog leszel,/ küzdhetsz ellene, falat kaparhatsz,/ sírhatsz is, de megérzed azt a levegőt/ és boldog leszel, te szerencsétlen,/ te boldogtalan."

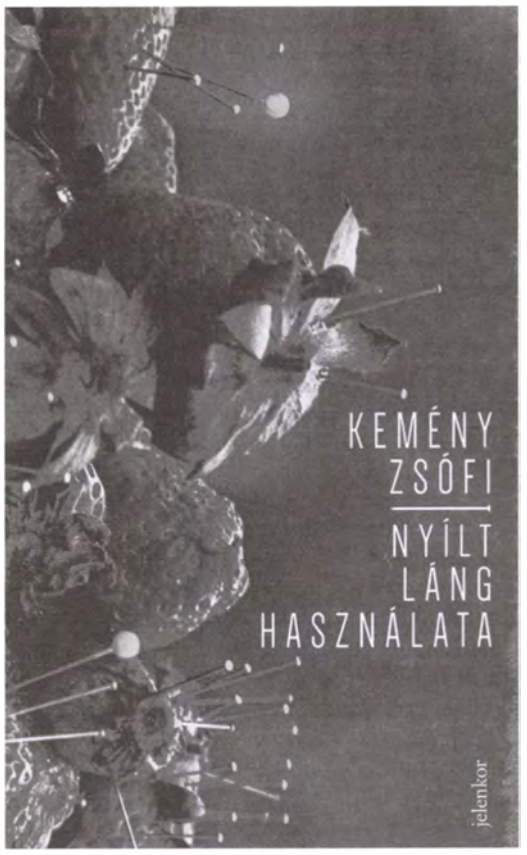

Szimpatikus, amikor Kemény Zsófi vállalja mindezeket, mint például a *Kamaszvers*ben („Olyan fiatal vagyok még,/ hogy hagyhattál volna egyszerűen jelentés nélküli/ nagy mondatokat mondani"). Ha vannak is helyenként nagy mondatai (vannak, klisék is, de az a jó, hogy nem reked meg ezeknél, tud sok igazán jó, saját mondatot), ezeknek jelentőségük van az életkori sajátosságokat figyelembe véve, amennyiben a lírai én az adott megnyilatkozás pillanatában valóban úgy érezheti, hogy „sohatöbbé" vagy „mindörökké" – az ilyen melodráma hiteles lehet egy kamasz, egy fiatal felnőtt esetében. Összességében véve a *Nyílt láng használatá*nak merészsége abban áll, hogy vállalja fiatal(os)ságát – másodszorra is –, nemcsak mint „előszobát", átmenetet, mint majd meghaladandó előzményt, hanem mint önmagában is érvényes tapasztalatot.

Kemény Zsófi: *Nyílt láng használata*. Jelenkor, 2017.

Akit a Gömb elrabolt

Zágoni Balázs: *A Gömb.* Móra Könyvkiadó, 2018. (Fekete fény sorozat, I. kötet.)

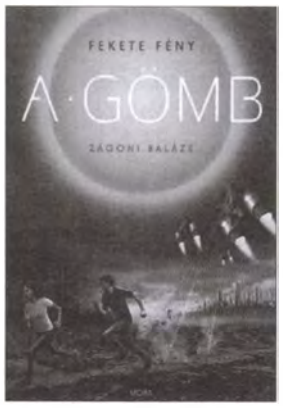

A nem is olyan távoli jövőben vagyunk. Az országok felbomlottak. Városállamok vannak. A városi gyerekek öröklik a szüleik adósságait, amit szinte lehetetlen törleszteni. Kiút nincs, csak kiköltözés a városból. Vik édesanyja a Városban él, ő édesapjával egy Város melletti gombászkolóniában. Látszólagos nyugalomban, mégis állandó veszélyben. A Város körüli Tiltott Övezet egyre nő. A kolonistákat városi bögölydrónok támadják meg, ha átlépik a Tiltott Övezet határát. Senkinek sem kegyelmeznek. Vik apja azt mondja, a drónoknál is veszélyesebb fegyver a Gömb. Mindig máshol bukkan fel, soha nem lehet tudni, hol és mikor. Aki egyszer beleszáll, a rabjává válik. De mi ez a Gömb tulajdonképpen? A városiak fegyvere? Vik el sem tudja képzelni, csak azt tudja, hogy veszélyes, és soha nem szabad beleszállni. Az olvasó tippelhet, hogy ezek után Vik mit fog tenni, mikor lehetősége adódik rá...

Fülszöveg

Vik nyilván találkozik a titokzatos Gömbbel, és egy csapásra megváltozik az élete. Döntenie kell. De melyik a helyes út? A döntést még jobban megnehezíti, hogy találkozik egy lánnyal is. Ajla a városban él. Tizennégy éves, és fogalma sincs arról, hogy milyen az élet a kolóniákban. És olyan szép... meg olyan okos... és olyan bátor...

Igazi filmszerű könyv. Vagy talán inkább olyan, mint egy sorozat, amire az ember rákattan, és csak nézi, nézi, nézi, amíg véget nem ér. Ahogy a Gömb elvarázsolja azt, aki beleszáll, úgy varázsolja el *A Gömb* az olvasót. Nem számít, hogy az óra már éjjel kettőt mutat, és holnap reggel kelni kell, ezt a fejezetet még muszáj befejezni. Aztán a következőt. És az azután következőt is. És ez így megy 353 oldalon keresztül. Mikor a háromszázötvenharmadik oldal aljára ér az ember, szinte öntudatlanul fordít. Pedig a lap alján azt írja utálatos nagy betűkkel, hogy „vége az első könyvnek". Mióta befejeztem, rengetegszer néztem meg azt az oldalt. Hátha valami csoda folytán megjelenik még egy fejezet. Csak még egy utolsó! Engem is elrabolt A Gömb...

Nyomozó és gyanúsított

Jay Asher: *Tizenhárom okom volt...* Könyvmolyképző Kiadó, 2017.

Jay Asher világsikerű, tévésorozatként is vetített regényének elbeszélője, Clay Jensen egy napon cipősdoboz méretű csomagot talál a verandáján. A csomagban hét kazetta van. Clay első kérdése érthető módon az, hogy ki használ manapság kazettákat, de azért belehallgat az egyikbe. A kazettáról Hannah Baker hangja szólal meg. Annak a Hannah Bakernek a hangja, aki két héttel korábban öngyilkos lett. Hannah azt mondja, el fogja mesélni, miért vetett véget az életének. A hét kazettán összesen tizenhárom történet van. Hannah tizenhárom oka az öngyilkosságra. Akihez eljutnak a kazetták, az valamilyen módon felelős Hannah haláláért. Clay nem akarja hallani. Hannah meghalt. Ezek az ő titkai. Hogy kerültek hozzá a kazetták? Ki hozta őket ide? Mi köze neki az egészhez? Ő soha nem bántotta Hannaht. Vagy mégis? Nem. Biztos nem. Ez csak valami tévedés. De Hannah azt mondta, muszáj meghallgatni őket... Megnyomja a playt és onnantól kezdve nincs megállás.

A történet krimiszerű. Adott egy áldozat és rengeteg gyanúsított. Ki a hibás Hannah haláláért? Hiszen senki nem bántotta őt... olyan nagyon... Csak egy kis apróság volt. Meglesni őt a szobájában, pletykákat terjeszteni róla, rácsapni a fenekére... Ilyeneket mindenki csinál, nem? De akkor meg miért? Emiatt a sok semmiség miatt lett volna öngyilkos? Ez a sok apróság gyűlt volna össze? Az a bizonyos pohár cseppenként telt meg? De akkor miért nem vették észre? A történetben az a legijesztőbb, hogy teljesen valódiként éljük meg. Az olvasó Clay szem(fül)szögéből hallgatja végig a kazettákat. És nemcsak hallgatja őket, hanem úgy érzi, ott is van. Átéli Clay rettegését, minden kazetta előtt ugyanúgy izgul, mint ő, hogy ez lesz-e az, amin végre kiderül, miért is hibás Clay. Haragszik mindenkire, aki bántotta Hannaht. Folyamatos késztetést érez arra, hogy odamenjen és megakadályozza azt, ami történni fog. Valahol legbelül az utolsó pillanatig reménykedik, hogy mégsem igaz, és Hannah a végén mégsem öli meg magát.

Clay a gyanúsított, aki nyomozót játszik. Az olvasónak pedig marad a kérdés: vajon valaki másnak a kazettáján nyomozó vagy gyanúsított lenne?

BALÁZS HANNA IMOLA

A fiatal irodalom

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Pelléas és Mélisande

Vannak vidékek, ahol 2018 Debussy-évnek számít. Száz éve vitte el ugyanis a rák a zenei impresszionizmussal legaszszociáltabb komponistát, akinek az egyik agyonidézett munkája, Mallarmé *Egy faun délutánja* című verséhez írt „zenekari Prélude"-je (1892) a misztikus elmosódottság, a hangulati benyomásokra alapozó élmény, az elmerülés, a belefeledkezés, a hatásnak való „átadódás" zenei alapművének számít. Ma is vannak persze, akik számára az impresszionizmus – és így Debussy legtöbb kompozíciója – elmarasztalnivalóan alaktalan, matematikátlan, elomló vagy kocsonyás. Lelkük rajta... Tény, hogy általa – és több más kortársa, Ravel, de Falla, Dukas hatása révén – a 20. századi zeneirodalom árnyalatokban és kifejezési lehetőségekben, világlátásban és harmóniákban egyaránt mérhetetlenül gazdagodott.

S ha már a harmóniáknál tartunk... Talán ő volt, aki a századforduló táján a legtöbbet kísérletezett összhangzati újításokkal. Giraud zeneszerzésóráin a zongora mellett piszmogott újabb és újabb idegenszerűségek meg-, illetve kitalálásával, ráadásul nem is igen volt hajlandó feloldani ezeket a kényelmetlen akkordokat (pedig akkoriban akadémikusan kötelező volt az efféle „lenyugtatás"). Tanoncként ugyanakkor a hangnemek között való bolyongást nem tartotta különösebben vonzónak. Amikor tizenéves korában a Conservatoire-on César Franck keze alá került, s a virtuóz orgonista-komponista fel-felrivallt: „Modulez! Modulez!", Debussy állítólag bornírt egykedvűséggel nézett vissza rá: „Minek változtassak hangnemet, ha egyszer ez is tökéletesen megfelel?!"

Ebben a mozgalmas, nyugtalan, a művészetek európai története szempontjából csúcsidőszaknak számító pár évtizedben alakultak ki az izmusok legfontosabbjai. A jóval később, 1911-ben irodalmi Nobel-díjat nyert Maurice Maeterlinck drámája, a *Pelléas et Mélisande* a szimbolizmus egyik korai színpadi példájaként került be az irodalomtörténetbe. A középkorban, Allemonde várában játszódó prózai darab egyik előadása mélyen megragadta Debussyt. Mégis csaknem tíz év telt el az emlékezetes színházi este és Debussy azonos című operájának bemutatója között. Újból és újból átkomponált, rostált, bővített, bár a Maeterlinck-szövegen nem sokat változtatott. Ahogy az idő telt s a munka a maga ütemében haladt, Maeterlinck egyre kevésbé tartotta megtisztelőnek, hogy opera készül a drámaszövege alapján, sőt kifejezett ellentét alakult ki drámaíró és zeneszerző között. (Ismerős, ugye?: Victor Hugo talán olvadozott a *Rigoletto* miatt?, vagy odáig volt-e az ifjabbik Dumas a *Traviatá*tól?) Maeterlinck csakugyan mindent elkövetett, hogy Debussy operája ne kerüljön színpadra: pisztollyal hadonászva fenyegetőzött, majd beperelte őt – Debussy azonban, ügyvédje jelenlétében, Maeterlinck levelét lobogtatva bizonyította, hogy a szöveg felhasználási jogát szerzője teljes egészében rá ruházta –, sőt az ősbemutatóra „ellendrukkereket" fogadott. Így a remekmű 1902-es világpremierje a párizsi Opéra Comique színpadán botrányba fulladt.

Eleinte sem a közönség, sem a kritika nem tudott mit kezdeni a hihetetlenül újszerűnek számító, mintegy három óra játékidejű zenei drámával. Később mégis az érdeklődés kerekedett felül. Ebben vélhetőleg az is közrejátszott, hogy Debussy elismertsége világszerte egyre duzzadt, s bár szerzője újból és újból „hozzányúlt" az operához (jóformán haláláig változtatott egy-egy részleten), a *Pelléas et Melisande* eljutott Európa több színpadára is: 1906-ban volt a brüsszeli, 1907-ben a frankfurti, 1908-ban a müncheni és New York-i, majd 1909-ben a londoni bemutató. (A magyarországi premier több mint két évtizedet váratott magára, a darabot 1925-ben tűzte először műsorra a Magyar Állami Operaház. 1963-ban felújították, de koncertszerű előadásban olykor ma is színpadra kerül.)

Amplitúdó

Nem túlzás azt állítani, hogy Debussy fenekestől felforgatta – vagy elegánsabban: alapjaiban újította meg – az addigi operát. A cselekvéstelen, álomszerűségre épített cselekmény, az indulatok nélküli személyek drámája, a sugallat szintjén maradó gondolatok, a formát nem öltött érzelmek, a színekben szinte strukturálatlanul örvénylő dallamok mind ezt munkálják. Ugyanakkor határozott a szembefordulás ez a grand opéra látványosságával és az opéra lyrique érzelgősségével. Nincs balettbetét, elmaradnak a grandiózus felvonulások, a kis létszámú kórus is csak kintről szól. Debussy ugyanakkor tökélyre vitte a francia prozodikus kompozíciót, ezzel a francia énekbeszéd egyik legnagyobb mesterévé vált.

JAKABFFY TAMÁS

Átjárások

A csíkszeredai Megyeháza Galériában legutóbb a Brassóban élő Ábrahám Jakabnak és Ábrahám Imolának nyílt közös kiállítása.

Apa és lánya, mester és tanítvány, mindketten grafikusok. Azáltal, hogy közösen állítanak ki, felvonultatva jellegzetes témáikat és technikáikat, egyfajta összegzését adva eddigi grafikai munkásságuknak, elsősorban a fenti, nagyon sokrétű viszony mentén teszik megközelíthetővé művészetüket. Ennek a kiállításnak a környezetében munkáik szétválaszthatatlanok, az oda-vissza hatások folyamatosan tetten érhetők. Mindez nemcsak alkotásaik elrendezéséből adódik, hanem az egymáshoz gyakran közelítő témaválasztásaikból, technikai megoldásaikból, munkáik kisugárzásából. A lélek ősrétegeit kutatják, az idő ismétlődésekkel teli, gyakran káoszba forduló, máskor letisztult rendbe szerveződő köreit róva, az emberiség legnagyobb történetein keresztül próbálják megragadni a lélek rezdüléseit. A vonalak burjánzása, az organikus textúrák úgy nyitnak tereket, újabbnál újabb lehetőségeket, úgy homályosítják a magabiztos körvonalakat, a határozott formákat, hogy közben egyre inkább magukkal rántanak. A formákon, múltunk közös történetein, archaikus mélységein keresztül jutunk el önmagunkhoz, a jelen időhöz. Az idő köreit járva, a formákat magunk mögött hagyva, de a figurák, történetek adta lendülettel, olyan ismeretlen lélektájak válnak megközelíthetővé, melyek időtlen jeleket rejtenek.

Absztrakt és figuratív dimenziók egymást hol takarva, hol erősítve válnak átjárhatóvá. Törékeny, finoman megrajzolt egyensúlyhelyzeteket látunk, gyakran míves alkotásokat, melyeket átjár a könnyedség, ugyanakkor érezni a fegyelmezett ráhangolódás komolyságát, a Biblia, a mitológia levegőjét, a múlt különös relikviáit, melyek súlyukkal, patinájukkal úgy jelölnek tereket a végtelenbe nyúló fehér felületeken, úgy hozzák felszínre a múlt tartalmait, személyessé formált üzeneteit, hogy ezáltal jövőbeli perspektívákat is nyitnak. Töredékeket látunk. Ez a legtöbb, amire vállalkozhatunk. Térbe- és időbevetettségünk viszonyainkban válnak megragadhatóvá, közölhetővé. A különböző viszonyulások adják körvonalainkat, tér és idő rétegződéseiben sejthető meg legbelsőbb lényegünk, a maga tökéletlenségeivel, esendőségével.

Artefaktum

Folytonosságba simulva, időnként ékelődve, egymásra figyelve, egymást érezve, egymástól újra és újra tanulva rajzolódnak ki saját köreink, rögzíthetők a szellem mozgásai. És ezekben a mozgásokban teret kap a játék, a véletlenszerűség is, amelyek egészen új irányokat nyithatnak az alkotás folyamatában, tágítva, átrajzolva annak korábbi kereteit.

Alig észrevehetően érintkezik egymással, ami különböző, de valahol mégis összetartozik, ahol a figuratív absztraktba fordul, ahol a hiány világokat nyit, ahogy a diófapác meleg színei, időnként véletlenszerűen kirajzolódó alakzatai szinte súlytalanul, minden átmenet nélkül vezetnek be egy-egy történetbe, ahol egy különös forma, textúra hoz felszínre elfeledett szereplőket, ismert világokat, ahol a nagyapa és az unokája vésője egy pontban összeér, ahol a gyerekrajz nemcsak ihletforrássá, hanem az alkotás elválaszthatatlan részévé is válik.

TÚROS ESZTER

Júniusi évfordulók

1 – 80 éve halt meg Ödön von Horváth osztrák író
140 éve született John Masefield angol költő
2 – 30 éve halt meg George Ivaşcu román kritikus
145 éve született Larin-Kyösti finn író
3 – 70 éve halt meg Kan Kikucsi japán író
4 – 220 éve halt meg Giovanni Giacomo Casanova olasz író
130 éve halt meg Deák Farkas történész
5 – 295 éve született Adam Smith skót közgazdász
120 éve született Frederico García Lorca spanyol költő
6 – 170 éve született António Darte Gomes Leal portugál költő
7 – 170 éve halt meg Visszarian Gigorjevics Belinszkij orosz kritikus
95 éve halt meg Alfred Croiset francia irodalomtörténész
80 éve halt meg Dsida Jenő
160 éve halt meg Szontágh Gusztáv kritikus
8 – 80 éve halt meg Ovid Densuşianu román tudós
130 éve született Gudmundur Kamban izlandi író
250 éve halt meg Johann Joachim Winckelmann német történész
9 – 120 éve született Curzio Malaparte olasz író
10 – 110 éve halt meg Arrigo Boito olasz költő
95 éve halt meg Pierre Lotti francia író
40 éve halt meg Szitnyai Zoltán író
12 – 130 éve született Angelo Barile olasz költő
120 éve született Mihail Jafimovics Kolcov orosz író
13 – 750 éve halt meg Abú Sáma arab történész
45 éve halt meg Jonas Aistis litván költő
510 éve született Alessandro Piccolomini olasz filológus
14 – 160 éve született Manuel José Othón mexikói költő
50 éve halt meg Salvatore Quasimodo olasz költő
15 – 70 éve halt meg Rosny Jeune francia író
16 – 130 éve született Otto Fritz Jickeli romániai német író
80 éve szöketett Joyce Carol Oates amerikai írónő
17 – 220 éve halt meg Konsztantinosz Rigasz görög író
18 – 80 éve született Czegő Zoltán költő
230 éve halt meg Alfonso Morano olasz költő
19 – 45 éve halt meg Demény István író
295 éve született Blaise Pascal francia filozófus
20 – 160 éve született Charles Waddel Chestnutt amerikai író
21 – 90 éve halt meg Ballagi Aladár történész
22 – 100 éve halt meg Petre P. Carp román kritikus
23 – 200 éve született Hans Vilhelm Kaalund dán költő
250 éve született Giambattista Vico olasz filozófus
24 – 140 éve született Horváth János irodalomtörténész
25 – 160 éve született Georges Courteline francia író
26 – 100 éve halt meg Peter Rosegger osztrák író
27 – 180 éve született Bankimcsandra Csatterdzsi indiai í§ó
90 éve halt meg Sas Ede író
29 – 220 éve született Willibald Alexis német író
145 éve született Leo Frobenius német tudós
30 – 80 éve halt meg Milan Rakić szerb költő

Úr és szolga

VÍZSZINTES 1. M. Ebner-Eschenbach (1830–1916), osztrák írónő gondolata; első rész. **13.** Lenti helyen. **14.** Fizetési részlet. **15.** ...-Gull; Sue műve. **16.** Bedőlő! **18.** A bizmut vegyjele. **19.** Formális. **21.** Kipling farkasvezére. **24.** Eszes. **25.** Saint, röviden. **27.** Becézett Otília. **28.** ... tarda; a túzok rendszertani neve. **29.** Emelet, röviden. **30.** Újság, folyóirat. **32.** Gyengén termő búzafajta. **34.** Így is becézik Elemért. **35.** Gyakori férfinév. **37.** Magyar szappanmárka volt. **38.** Ajánlatot visszautasít. **40.** Helység polgára. **42.** Becézett Aladár. **44.** Sakkdöntetlen. **45.** Maláj földszoros. **46.** Csuklón viselt időmérő. **49.** Tekintetes, röviden. **50.** Bentről kiad! **51.** Tövén költ a réce! **52.** ... poetica; költői hitvallás. **54.** Súlyarány, röviden. **55.** Bolgár hegy kolostoregyüttessel. **56.** Szekér jelzője lehet. **58.** Cetfog. **60.** Kávé! **61.** Kovadarab! **63.** Gyakori férfinév. **64.** ... irae; a harag napja (latin). **66.** Szorul, reked.

FÜGGŐLEGES 1. Dúdoló szócska. **2.** Anyagcserét folytató. **3.** Gyuszinak is becézik. **4.** Rangjelző előtag. **5.** Arrafele! **6.** Győr folyója. **7.** Becézett Attila. **8.** A tantál vegyjele. **9.** Nótás. **10.** Légicég ügyfele. **11.** Fát tesz a tűzre. **12.** Számtannal kapcsolatos. **17.** Idegen előtag: változás, módosulás. **19.** Amely személyre. **20. M. Ebner-Eschenbach gondolata; második, befejező rész.** **22.** Kiütés a ringben. **23.** Kevert szín. **24.** Fülre utaló idegen előtag. **26.** Orosz eredetű női név. **28.** Hibáztató. **29.** Bútor jelzője lehet. **31.** Régi fegyver. **33.** A keserű anyagok gyógyszerészeti neve. **34.** Mókus, régies szóval. **36.** Lásd ott!, röviden. **39.** A laurencium vegyjele. **41.** Hangsor. **43.** Bagdad a fővárosa. **47.** Helység Kisbér közelében. **48.** Abban az irányban. **51.** Személyazonosság. **53.** Sötétedni kezd! **55.** A szokásnak megfelelően. **56.** Körülvesz. **57.** Hosszú idő múlva. **59.** Biztonsági szerkezet az ajtón. **60.** Apró, csekély. **62.** Szilárd tejtermék. **64.** Azonos római számok. **65.** Sorolni kezd! **66.** Az ezüst vegyjele. **67.** Igen, oroszul.

R. T.

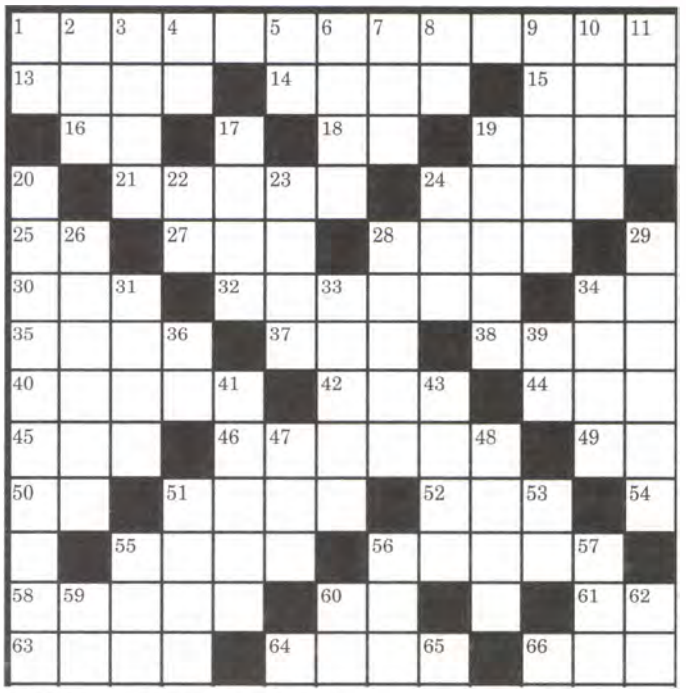

A *Helikon 2018/9* számában közölt *Tanulás* című rejtvény megfejtése: *Tanítani annyi, mint kétszer tanulni.*

TÁMOGATÓINK: Romániai Írók Szövetsége

Készült a Magyar Kormány támogatásával

RMDSZ COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY TÁMOGATJA AZ RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY

Primăria şi Consiliul Local Cluj-Napoca

VISIT CLUJ The Heart of Transylvania

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei şi Consiliului local Cluj-Napoca.
Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja.
Revistă finanţată cu sprijinul Ministerului Culturii şi Identităţii Naţionale.
Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

ROMÂNIA MINISTERUL CULTURII

Alapító főszerkesztő: **SZILÁGYI ISTVÁN**
Főszerkesztő: **KARÁCSONYI ZSOLT**
Főmunkatárs: **EGYED EMESE**, **KIRÁLY LÁSZLÓ**, **SZŐCS ISTVÁN**
Szerkesztőség: **DEMETER ZSUZSA**: kritika, **HORVÁTH ELŐD BENJÁMIN**: Pavilon 420, Artefaktum, **PAPP ATTILA ZSOLT**: film, interjú, **LÁSZLÓ NOÉMI**: vers, műfordítás, **ANDRÉ FERENC**: honlap, **RÁKOSSY TIBOR**: műszaki szerkesztő

Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont

Szerkesztőség: 400024 Cluj-Napoca, str. Dragalina 73–75. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: **kvari.helikon@gmail.com**
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220–6288 Honlap: **www.helikon.ro**